

SUROGAT MAJČINSTVO: GLOBALNI PREGLED PRAVNE REGULACIJE

Doc. dr. sc. Nevena Aljinović*

UDK 347.63-055.62
<https://doi.org/10.30925/zpfsr.45.3.6>
Ur.: 14. rujna 2023.
Pr.: 25. listopada 2024.
Pregledni rad

Sažetak

Fenomen surogat majčinstva, kao alternativni način dobivanja potomstva, najbolji je primjer dalekosežnosti potpomognute oplodnje te predstavlja najslabiji medicinsko-socijalno-pravni oblik ljudskoga začeća koji radikalno i iz temelja mijenja poimanje obitelji. Iako predstavlja ambivalentnu pojavu kojoj nedostaje univerzalna apologija, surogat majčinstvo polako postaje sve više prihvaćeno, teoretski i praktično, u zemljama diljem svijeta. No, ona je odraz neunificiranog poimanja kategorija roda, spola i reprodukcije, čija neujednačena zakonska regulacija, koja oscilira od potpune zabrane bilo kakvog oblika surogat majčinstvu do čisto ugovornog pristupa otvorenog za sve varijacije njegovog oblika, pridonosi pravnoj nesigurnosti u pogledu utvrđivanja ili priznavanja zakonskog roditeljstva i pitanja državljanstva ovako rođene djece. U ovome se radu predstavlja globalni pregled pravne regulacije i pokazuje se da ovaj fenomen, kao najizazovniji nusprodukt medicinski potpomognute oplodnje, nije efemerna pojava. Stoga je nužno stvoriti, neovisno o stavu države prema surogat majčinstvu (bio on prohibitivan ili permisivan), zaštitne mjere u odnosu na sve dionike tog procesa, napose osigurati zaštitu temeljnih prava ovako rođene djece.

Ključne riječi: surogat majčinstvo; zamjensko majčinstvo; namjeravani roditelji; naručiteljski par.

1. UVOD

Tradicionalno, obitelji su u velikoj mjeri bile definirane biologijom i genetskom vezom, a nastanak je roditeljstva bio ograničen isključivo na tradicionalni koncept začeća ili posvojenje. Sve donedavno su u zapadnom svijetu društvene, pa i zakonske norme ograničavale oba navedena izbora isključivo na heteroseksualne bračne parove, ostavljajući u pravnom limbu istospolne parove i samce koji su stremili

* Dr. sc. Nevena Aljinović, docentica, Sveučilište u Splitu, Sveučilišni odjel za forenzične znanosti; nevena.aljinovic@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6557-2796>.

realizaciji roditeljstva.¹ Danas je moguće, zahvaljujući dalekosežnosti suvremenih znanstveno-biomedicinskih dostignuća, pribjeći metodama potpomognute oplodnje, napose onima koje separiraju biološku povezanost djeteta i majke, proturječe društvenom postulatu, pa i (neoborivoj) zakonskoj predmnijevi da je djetetova majka ona žena koja ga je rodila (lat. *mater semper certa est*). Trudnoća se lišava emocionalno svojstvene veze između djeteta i žene koja ga nosi, te se svodi na poslovnu transakciju zadovoljenja želje namjeravanih roditelja / naručiteljskog para putem komercijalnog ili altruističnog surogat majčinstva.

Suprotno uvriježenosti da je surogat majčinstvo nusprodukt modernog doba kojeg su iznjedrile suvremene mogućnosti potpomognute oplodnje, ono je pojava koja je, u svom tradicionalnom obliku, poznata od davnina. Babilonski zakoni i običaji dopuštali su ovu praksu kako bi se izbjegao inače neizbježan razvod, budući da se u to vrijeme neplodnost smatrala sramotom.² Drevni bračni ugovori svjedoče praksi u kojoj su nerotkinje kako bi podarile nasljednika „davale“ muževima svoje sluškinje, čija su djeca smatrana djecom muževljeve žene. Najraniji poznati koncept surogat majčinstva datira od Staroga zavjeta kada su Abraham i Sara (uslijed Sarine neplodnosti), koristeći sluškinju Hagaru koja je zanjela i rodila Abrahamovo dijete, postali roditelji dječaka Jišmaela.³ Također, neplodna je Rahela svom mužu Jakovu dala sluškinju Bilhu da začne s njom dijete i da sama „stekne djecu po njoj.“⁴ Koncept se surogat majčinstva susreće i u hinduističkoj mitologiji u kontekstu rođenja Balarama, starijeg Krishninog polubrata. Unatoč tome što je Balarama rođen iz utrobe Rohini, smatra se sinom majke Devaki i oca Vasudevara.⁵ Konačno, prije Američkog građanskog rata, nerijetko su ropkinje korištene kao surogat majke svojim gospodarima, rađajući djecu na koju nisu polagale nikakva prava.⁶ Dakle, povijesno gledano, reproduktivne usluge surogat majčinstva datiraju još iz biblijskog razdoblja i razdoblja patrijarhata, ali u modernom su dobu one postale (medicinski) dostupne

- 1 Usp. Darra L. Hofman, „‘Mama’s Baby, Daddy’s Maybe’: A State-by-State Survey of Surrogacy Laws and Their Disparate Gender Impact“, *William Mitchell Law Review* 35, br. 2 (2009): 450.
- 2 Nicholas Postgate, *Early Mesopotamia Society and Economy at the Dawn of History* (London: Routledge, 1992.), 105.
- 3 *Knjiga Postanka, 16. poglavlje, 16,1-16,15, online Biblija*, pristup 11. srpnja 2023., <https://biblija.ks.hr/knjiga-postanka/16>. Vidi u: Deborah Constantinidis i Roger Cook, „Australian Perspectives on Surrogacy: The Influence of Cognitions, Psychological and Demographic Characteristics“, *Human Reproduction* 27, br. 4 (2012): 1080.
- 4 Vidi u: Elizabeth Lindenman, Marguerite K. Shepard i Ora Hirsch Pescovitz, „Müllerian Agenesis: An Update“, *Obstetrics & Gynecology* 90, br. 2 (1997): 307-312; Joseph G. Schenker, „Legitimising Surrogacy in Israel: Religious Perspective“, u: *Surrogate Motherhood: International Perspectives*, ur. Rachel Cook, Shelley Day Sclater i Felicity Kaganas (London: Bloomsbury Publishing, 2003.), 243; Dejan Donev, „Surogat (zamjensko) majčinstvo ili treba li se maternica iznajmljivati?“, *Pannoniana* 3, br. 1-2 (2019): 243. *Knjiga Postanka, 30. poglavlje, online Biblija*, pristup 11. srpnja 2023., <https://biblija.ks.hr/knjiga-postanka/30>.
- 5 Nayana Hitesh Patel et al., „Insight into Different Aspects of Surrogacy Practices“, *Journal of Human Reproductive Sciences* 11, br. 3 (2018): 213.
- 6 Carla Spivack, „The Law of Surrogate Motherhood in the United States“, *The American Journal of Comparative Law* 58, br. 1 (2010): 97.

tek razvojem *in vitro* oplodnje 1978. godine.⁷

U ovome se radu analizira problematika neujednačenog normativnog pristupa surogat majčinstvu koji je gradiran od apsolutne zabrane do slobode ugovaranja, upravo zbog ambivalentnosti ove pojave. Također, u radu se konstatira pojmovno određenje surogat majčinstva te distingviraju modaliteti njegove realizacije. Cilj je rada apostrofirati da praksa surogat majčinstva, unatoč duboko oprečnim stavovima koje pobuđuje, (neizbježno) postaje stvarnost te da su različiti pristupi u normativnom uređenju pojedinih zemalja odraz moralnih i (bio)etičkih postulata na kojima počiva društvena datost. U radu su korištene različite istraživačke metode, napose normativna, zatim metoda deskripcije i komparativna metoda koje obuhvaćaju analizu zakonodavnog okvira i relevantne prakse Europskog suda za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ESLJP) te znanstvenih i stručnih radova koji se bave problematikom surogat majčinstva. Nakon (uvodnog) prvog, u drugom se dijelu rada pojmovno određuje te razgraničava genetsko i gestacijsko surogat majčinstvo. U trećem se dijelu istražuje pravna regulacija surogat majčinstva kroz različite pristupe na globalnoj razini, od prohibitivnog, pasivnog, altruističkog do komercijalnog. U posljednjem, četvrtom dijelu rada izražavaju se zaključna razmatranja. U radu se predstavljaju recentni i suvremeni normativni dosezi u području regulacije surogat majčinstva, što je važan doprinos s obzirom na to da literatura u ovom području vrlo brzo gubi aktualnost, upravo zbog brojnih promjena u normativnom pristupu iznjedrenih posljednjih godina. Konačno, ovim radom se pruža podloga za daljnja znanstvena istraživanja u pogledu regulacije surogat majčinstva.

2. POJMOVNO ODREĐENJE

Riječ surogat dolazi od riječi lat. *subrogare* što znači zamjena, odnosno onaj koji djeluje umjesto (druge osobe) u određenoj ulozi, stoga surogat (zamjenska) majka podrazumijeva ženu koja pristaje nositi i roditi dijete s namjerom da ga podari drugoj osobi ili paru koji nad djetetom zakonski stječe roditeljska prava i obveze.⁸ Drugim riječima, surogat majka jest žena koja, nakon uspješnog prirodnog ili umjetnog osjemenjivanja (inseminacije) ili implantacije zametka u njezinu maternicu nakon *in vitro* oplodnje (IVF), nosi dijete bez namjere da ga zadrži kao svoje. Surogatu je, čisto, nomotehnički pridodan naziv „majka“ pri čemu mu se neutemeljeno imputira implikacija „majčinstva“, čijeg je suštinskog značenja ovaj fenomen u potpunosti lišen.⁹

7 Spivack, „The Law of Surrogate“, 98; Austin Caster, „Don’t Split the Baby: How the U.S. Could Avoid Uncertainty and Unnecessary Litigation and Promote Equality by Emulating the British Surrogacy Law Regime“, *Connecticut Public Interest Law Journal* 10, br. 2 (2011): 142.

8 Patel et al., „Insight into Different Aspects“, 212.

9 Neki oponenti tvrde da je surogat majčinstvo „separacija djeteta od majke“ te predstavlja povredu djetetovih prava zajamčenih Konvencijom o pravima djeteta. Vidi u: Dubravka Hrabar, „Surogatno majčinstvo kao moderan oblik eksploatacije žena i trgovine djecom“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 70, br. 2-3 (2020): 202.

U prilog navedenom govori i činjenica da Svjetska zdravstvena organizacija (u daljnjem tekstu: WHO) za termin „surogat majka“ koristi izraz „gestacijski nositelj“¹⁰ što implicira da WHO odnos između surogat majke i namjeranih roditelja smatra prvenstveno ugovornim.¹¹ Davis navodi da bi u kontekstu surogat majčinstva, „majka“ trebala biti definirana kao žena koja inicira sklapanje ugovora o surogat majčinstvu.¹² Majka ne mora nužno biti žena koja nosi dijete ili biti genetski povezana s djetetom,¹³ već je ona žena koja namjerava dijete odgajati kao vlastito.

Pristalice surogat majčinstva smatraju da je ono važno za liječenje neplodnosti, pri čemu je pojava *in vitro* oplodnje omogućila majčinstvo ženama kojima anomalije maternice sprječavaju trudnoću, te ženama s ozbiljnim medicinskim implikacijama ili drugim kontraindikacijama za trudnoću.¹⁴ Pri tome se može koristiti jajna stanica namjeravane majke¹⁵ ili darivatelja, dok se embrij implantira u maternicu gestacijske nositeljice.¹⁶ Ova je tehnika također omogućila istospolnim parovima i samcima da ostvare roditeljstvo stvaranjem embrija s kojim dijele isti genetski materijal.¹⁷

Stručna skupina za Projekt roditeljstva / surogat majčinstva, koji je pokrenut pod okriljem Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu (u daljnjem tekstu: HCCH),¹⁸ u svome izvješću napominje da se tradicionalno koristi termin „surogat majka“, no terminologija uključuje i pojmove „surogat“ ili „gestacijski nositelj.“¹⁹ Iako se koriste pojmovi naručiteljski par (engl. *commissioning parent*) ili namjeravani roditelji (engl. *intending parent*), stručna skupina preferira potonji izraz jer se radi o osobama koje izražavaju svoju namjeru postati roditelji putem surogat majčinstva.²⁰ Autorica rada se priklanja navedenom izrazu iako se u hrvatskoj literaturi nailazi na termin naručiteljski par koji je, prema mišljenju autorice, obojen komercijalističkom

-
- 10 Vidi u: Effy Vayena, Patrick J. Rowe i P. David Griffin, *Current Practices and Controversies in Assisted Reproduction - Report of a WHO Meeting* (Geneva: World Health Organization, 2002.), XX; Fernando Zegers-Hochschild et al., „The International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) Revised Glossary on ART Terminology, 2009“, *Human Reproduction* 24, br. 11 (2009): 2686; Fernando Zegers-Hochschild et al., „The International Glossary on Infertility and Fertility Care, 2017“, *Human Reproduction* 32, br. 9 (2017): 1794.
- 11 Oleg M. Reznik i Yuliia M. Yakushchenko, „Legal Considerations Surrounding Surrogacy in Ukraine“, *Wiadomości Lekarskie* 73, br. 5 (2020): 1050.
- 12 Erica Davis, „The Rise of Gestational Surrogacy and the Pressing Need for International Regulation“, *Minnesota Journal of International Law* 21, br. 1 (2012): 136-137.
- 13 Debora L. Spar, *The Baby Business, How Money, Science and Politics Drive the Commerce of Conception* (Cambridge: Harvard Business School Press, 2006.), 71.
- 14 Patel et al., „Insight into Different Aspects“, 212.
- 15 Genetsko surogat majčinstvo podrazumijeva korištenje jajne stanice surogat majke, što je metoda kojoj se danas sve manje pribjegava. Dapače, eksplicite je zabranjena u pojedinim zemljama koje reguliraju primjenu surogat majčinstva kao što je to slučaj u npr. Ukrajini.
- 16 Patel et al., „Insight into Different Aspects“, 212.
- 17 Patel et al., „Insight into Different Aspects“, 212.
- 18 HCCH, *Parentage/Surrogacy Experts' Group: Final Report "The Feasibility of One or More Private International Law Instruments on Legal Parentage"*, pristup 11. kolovoza 2023., <https://assets.hcch.net/docs/6d8eeb81-ef67-4b21-be42-f7261d0cfa52.pdf>.
- 19 HCCH, *Parentage/Surrogacy Experts' Group*, 25.
- 20 HCCH, *Parentage/Surrogacy Experts' Group*, 25.

konotacijom „narudžbe“ (djeteta) koja aludira na transakciju, potiskujući u drugi plan ono što je izvorna odrednica surogat majčinstva, a to je namjera, napose želja postati roditeljem.

Sporazum o surogat majčinstvu mora sadržavati tri odrednice. Prvo, sporazum se sklapa između potencijalne surogat majke i potencijalnog(ih) namjeravanog(ih) roditelja. Drugo, sklapa se prije začeća djeteta i konačno (najvažnije) predviđa da je namjera stranaka da, nakon rođenja djeteta, zakonski roditelj(i) bude namjeravani roditelj(i). Međunarodni sporazum o surogat majčinstvu podrazumijeva sporazum u kojem surogat majka ima prebivalište u jednoj državi, a namjeravani roditelj(i) u drugoj državi te će se dijete nakon rođenja preseliti iz države rođenja u državu prebivališta namjeravanih roditelja.²¹

Iako pojedini autori navode različite modalitete permutacije, odnosno izvršenja surogat majčinstva,²² najučestalija je podjela na genetsko (tradicionalno) ili djelomično i gestacijsko ili potpuno surogat majčinstvo.²³ Oba navedena oblika surogat majčinstva mogu (a potonje mora) koristiti *in vitro* oplodnju. Kod genetskog (djelomičnog) surogat majčinstva se muškom spolnom stanicom namjeravanog oca oplodi jajna stanica surogat majke, bilo potpomognutom oplodnjom ili tradicionalno, spolnim odnosom.²⁴ Posljedično, surogat majka dijeli biološku vezu, odnosno genetski materijal s djetetom jednako kao namjeravani otac.²⁵ U gestacijskom (potpunom) surogat majčinstvu, oplodene se spolne stanice namjeravanih roditelja (rjeđe darivatelja) implantiraju u maternicu surogat majke, pri čemu ona ne dijeli genetsku povezanost s djetetom koje nosi.²⁶ Gestacijsko surogat majčinstvo koristi isključivo *in vitro* oplodnju, proces u kojem se jajne stanice oplođuju spermom izvan

21 *HCCH, Parentage/Surrogacy Experts' Group*, 25.

22 Surogat majka može biti: 1.) gestacijska majka djetetu koje je genetski potomak obaju namjeravanih roditelja, 2.) gestacijska majka djetetu koje je genetski potomak jednog namjeravanog roditelja sa spolnom stanicom darivatelja, 3.) gestacijska majka djetetu koje nije genetski potomak namjeravanih roditelja, već je začeto spolnim stanicama darivatelja, 4.) genetska i gestacijska majka djetetu koje je genetski potomak surogat majke i namjeravanog oca (često se naziva tradicionalno surogat majčinstvo) te 5.) genetska i gestacijska majka djetetu koje je začeto *in vitro* oplodnjom spolnim stanicama surogat majke i darivatelja. Usp. Hofman, „Mama’s Baby, Daddy’s Maybe“, 451.

23 Spivack, „The Law of Surrogate“, 98; Pip Trowse, „Surrogacy: Is it Harder to Relinquish Genes?“, *Journal of Law and Medicine* 18, br. 3 (2011): 615; Yehezkel Margalit, „In Defense of Surrogacy Agreements: A Modern Contract Law Perspective“, *William & Mary Journal of Race, Gender, and Social Justice* 20, br. 2 (2014): 426; Amrita Pande, „Commercial Surrogacy in India: Manufacturing a Perfect Mother Worker“, *Signs* 35, br. 4 (2010): 970.

24 Spivack, „The Law of Surrogate“, 98.

25 Ugovor o genetskom surogat majčinstvu još je 1986. godine u SAD-a aktualizirao problem njegove provedbe u dramatičnom slučaju koji je privukao pozornost američke javnosti, poznat kao „slučaj Baby M.“ (presuda od 3. veljače 1988., *Matter of Baby M*, 109 N.J. 396, 537 A.2d 1227 (N.J. 1988)). Surogat majka, koja je ujedno bila i biološka majka djevojčice odbila je prepustiti skrbništvo nad djevojčicom paru s kojim je sklopila ugovor o surogat majčinstvu. Vidi u: Margalit, „In Defense of Surrogacy Agreements“, 428.

26 Usp. Spivack, „The Law of Surrogate“, 98; Margaret Ryznar, „International Commercial Surrogacy and Its Parties“, *John Marshall Law Review* 43, br. 4 (2009): 1010.

maternice.²⁷ Oba se navedena oblika mogu pojaviti u altruističkom ili komercijalnom obliku, zavisno o tome je li usluga surrogat majčinstva besplatna ili naplativa.²⁸

2.1. Genetsko nasuprot gestacijskog surrogat majčinstva

Većina jurisdikcija posebno ne razgraničava genetsko (tradicionalno) i gestacijsko surrogat majčinstvo. Države poput Finske,²⁹ Nizozemske,³⁰ Norveške,³¹

27 Caster, „Don't Split the Baby“, 143.

28 Vidi u: Sunčana Roksandić Vidlička, Dijana Hrštić i Zrinka Kirin, „Bioethical and Legal Challenges of Surrogate Motherhood in the Republic of Croatia“, *Jahr* 3, br. 5 (2012): 42.

29 Prema čl. 8 st. 6. finskog Zakona o liječenju neplodnosti (*Laki hedelmöityshoidoista*, Finlex, br. 1237/06., pristup 6. studenoga 2023., <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237>) zabranjuje se medicinski potpomognuto liječenje neplodnosti ako postoji razlog za vjerovati da će dijete biti dano na posvajanje, čime se *inter alia* učinkovito zabranjuje surrogat majčinstvo (st. 6. je inkorporiran u čl. 8. izmjenama iz 2018. godine, Finlex, br. 254/18., pristup 6. studenoga 2023., <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237>). No, ako je surrogat majka zanjela bez medicinski potpomognute oplodnje (npr. tradicionalnim putem) dogovori o surrogat majčinstvu nisu zabranjeni. Vidi u: Council of Europe, *Steering Committee for Human Rights in the Fields of Biomedicine and Health (CDBIO): SURROGACY Addendum to the Replies to Questionnaire on Access to Medically Assisted Procreation (MAP), on Right to Know about Their Origin for Children Born after MAP* (Addendum, Strasbourg: Council of Europe, 2022.), 22. No, problem se može pojaviti kod prijenosa roditeljskih prava sa surrogat majke na namjeravane roditelje putem posvojenja jer u glavi 25. finskog Kaznenog zakona (*Rikoslaki*, Finlex, br. 2012/28., pristup 23. rujna 2024., <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L25>) „Kaznena djela protiv slobode“ inkriminira protuzakonito dobivanje pristanka na posvojenje (čl. 3b.) i protuzakonito ugovaranje posvojenja (čl. 3c.). Konačno, izmjenama i dopunama finskog Zakona o majčinstvu (*Äitiyslaki*, Finlex, br. 253/18., pristup 23. rujna 2024., <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180253>) normirana su dva alternativna uvjeta za priznavanje inozemnih odluka kojima se utvrđuje da je majka djeteta žena koja ga nije rodila, napose ako je odluka izdana ili priznata u državi u kojoj je (namjeravana) majka imala boravište u vrijeme rođenja djeteta i u kojoj je neprekidno boravila najmanje godinu dana prije rođenja djeteta.

30 Majkom djeteta smatra se žena koja ga je rodila, neovisno o tome dijeli li dijete genetski materijal s majkom ili ne. Zakon ne propisuje postupak za prijenos prava sa surrogat majke na namjeravane roditelje, stoga potonji mogu biti izloženi složenom postupku u cilju ostvarenja zakonskog roditeljstva. Trenutno je posvojenje jedini način da namjeravani roditelji steknu punopravna roditeljska prava. Vidi u: Council of Europe, *Steering Committee for Human Rights*, 43.

Ugovori o surrogat majčinstvu donedavno su smatrani protivnima javnom moralu i stoga su bili ništavni. Međutim, ugovor o surrogat majčinstvu može poslužiti kao dokaz o namjerama uključenih strana u vrijeme njegovog sastavljanja i na taj način olakšati donošenje sudske odluke u postupku posvojenja. (Vidi u: Machteld Vonk, „The Role of Formalised and Non-Formalised Intentions in Legal Parent-Child Relationships in Dutch Law“, *Utrecht Law Review* 4, br. 2 (2008): 123-124, 128-131). Stoga je u srpnju 2023. godine nizozemska vlada predstavila prijedlog Zakona za reguliranje surrogat majčinstva (*Wet kind, draagmoederschap en afstamming*). Predložene su dopune i izmjene Gradanskog zakonika (*Burgerlijk Wetboek*) kojim bi se omogućilo da se sudskom odlukom namjeravani roditelji imenuju kao zakonski roditelji djeteta prije njegova rođenja ako su ispunjeni određeni uvjeti, zatim bi se specificirale pojedinosti oko sadržaja ugovora o surrogat majčinstvu, uspostavio bi se registar surrogat majki, odredila bi se maksimalna naknada koju surrogat majka može primiti te bi se specificirala pravila u vezi s priznavanjem međunarodnog surrogat majčinstva. Vidi u: Jenny Gesley, *Netherlands: Bill to Regulate Surrogacy Introduced*, *Law Library of Congress*, 2023., pristup 23. rujna 2024., <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2023-08-10/netherlands-bill-to-regulate-surrogacy-introduced/?locl=ea1n>.

31 Prema norveškom zakonu majkom djeteta smatra se žena koja ga je rodila. Nadalje, donacija je jajne stanice zabranjena, što znači da je gestacijsko surrogat majčinstvo korištenjem jajne stanice darivatelja nezakonito. Vidi u: Susan Markens, *Surrogate Motherhood and the Politics of Reproduction* (Berkeley: University of California Press, 2007.), 25.

Švedske³² i Švicarske³³ nemaju poseban zakon koji se bavi problematikom surogat majčinstva, ili zabranjuju ili općenito odbijaju provođenje bilo kakvog sporazuma o surogat majčinstvu. Ujedinjeno Kraljevstvo,³⁴ Novi Južni Wales³⁵ i Novi Zeland³⁶ ne razlikuju genetsko i gestacijsko surogat majčinstvo, ali dopuštaju samo altruističke sporazume o surogat majčinstvu.

Iako u SAD-u ne postoji savezni zakon o surogat majčinstvu (te se ne regulira ni gestacijsko ni genetsko surogat majčinstvo) pojedine države samostalno uređuju predmetnu materiju.³⁷ U SAD-u, tj. među saveznim državama koje dopuštaju surogat majčinstvo, većina ih pruža pravnu sigurnost samo gestacijskom surogat majčinstvu, ali ne i genetskom surogat majčinstvu. Samo pet američkih saveznih država: Kalifornija,³⁸

32 Od 1. siječnja 2003. godine u Švedskoj je dopušteno doniranje jajnih stanica. Surogat majčinstvo načelno nije dopušteno, ali ne postoji izričita zakonska odredba koja ga zabranjuje. Vidi u: Göran Hermerén, *Surrogatmoderskap: Varför - och varför inte?*, *Läkartidningen*, pristup 21. srpnja 2023., https://lakartidningen.se/wp-content/uploads/OldWebArticlePdf/1/15828/LKT1103s68_69.pdf.

33 U Švicarskoj je donacija embrija i svaki oblik surogat majčinstva zabranjena (čl. 119. st. 2. t. d švicarskog Ustava). Vidi u: Daniel Gruenbaum, „Foreign Surrogate Motherhood: *mater semper certa erat*“, *The American Journal of Comparative Law* 60, br. 2 (2012): 480.

34 Vidi u: Hugh V. McLachlan i John K. Swales, „Commercial Surrogate Motherhood and the Alleged Commodification of Children. A Defense of Legally Enforceable Contracts“, *Law and Contemporary Problems* 72, br. 3 (2009): 92-93; Kirsty Horsey, *Surrogacy in the UK: Myth Busting and Reform*, *Report of the Surrogacy UK Working Group on Surrogacy Law Reform*, 6, pristup 18. listopada 2023., https://www.familylaw.co.uk/docs/pdf-files/Surrogacy_in_the_UK_report.pdf. Prema ugovorima o surogat majčinstvu, majkom djeteta smatra se žena koja ga je rodila (surogat majka) te se roditeljski nalog (kojim se prenose roditeljska prava i dužnosti na namjeravane roditelje) ne može izdati bez njezinog pristanka, do šest tjedana nakon rođenja djeteta. Prava su surogat majke, u tom pogledu, izjednačena s pravima biološke majke koja svoje dijete daje na posvajanje. Potonja također može u roku od šest tjedana dati ili povući pristanak na posvojenje. Vidi u: Teresa Baron, „Double-Donor Surrogacy and the Intention to Parent“, *Bioethics* 38, br. 7 (2024): 610.

35 Odredbom čl. 23. Zakona o surogat majčinstvu (*Surrogacy Act 2010*, New South Wales Government Gazette, br. 102 od 7. lipnja 2011.) propisuje se da surogat majčinstvo mora biti altruističko.

36 Odredba čl. 14. st. 1. Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji (*Human Assisted Reproductive Technology Act 2004*, The New Zealand Gazette, br. 92 od 21. studenoga 2004.), koja zabranjuje komercijalno surogat majčinstvo, navodi da sporazum o surogat majčinstvu *per se* nije nezakonit, ali je neprovediv. Sporazum o surogat majčinstvu znači dogovor prema kojem žena pristaje zatrudnjeti u svrhu prepuštanja skrbništva nad djetetom namjeravanim roditeljima (čl. 5.).

37 Spar, *The Baby Business*, 84.

38 U čl. 7960. kalifornijskog Obiteljskog zakona definira se genetsko (tradicionalno) i gestacijsko surogat majčinstvo ali u čl. 7962. detaljnije regulira samo gestacijsko surogat majčinstvo. Vidi u: *California Code, Family Code - FAM (2023), Part 7. Surrogacy and Donor Facilitators, Assisted Reproduction Agreements for Gestational Carriers, and Oocyte Donations*, FindLaw, pristup 23. kolovoza 2023., <https://codes.findlaw.com/ca/family-code/#!tid=N04C0F8C05AA411E5A5FFDAB841099901>.

New Hampshire,³⁹ New Jersey,⁴⁰ Virginia⁴¹ i Washington⁴² dopuštaju i genetsko i gestacijsko surogat majčinstvo. Florida načelno priznaje obje vrste surogat majčinstva, ali pojačava pravnu sigurnost gestacijskog surogat majčinstva namećući posebne obveze za provedbu genetskog surogat majčinstva.⁴³ U Massachusettsu ne postoji

- 39 Geastacijsko se surogat majčinstvo definira kao „pisani dogovor po kojem žena pristaje na oplodnju korištenjem spolnih stanica namjeravanih roditelja ili darivatelja s namjerom da namjeravani roditelji postanu zakonski roditelji djeteta nakon njegovog rođenja“. (2022 *New Hampshire Revised Statutes, Title XII - Public Safety and Welfare, Title 168-B - Surrogacy, Section 168-B:1 - Definitions*, Justia US Law, pristup 11. rujna 2023., <https://law.justia.com/codes/new-hampshire/2022/title-xii/title-168-b/section-168-b-1/>). Tradicionalno surogat majčinstvo nije zabranjeno, ali namjeravani roditelji ne mogu ishoditi sudski nalog prije rođenja djeteta (engl. *pre-birth order*) za utvrđivanje svojih roditeljskih prava. Vidi u: *What You Need to Know About Surrogacy in New Hampshire*, pristup 7. studenoga 2023., <https://www.americansurrogacy.com/surrogacy/new-hampshire-surrogacy-laws>. Usp. u: Paul G. Arshagouni, „Be Fruitful and Multiply, by Other Means, if Necessary: The Time Has Come to Recognize and Enforce Gestational Surrogacy Agreements“, *DePaul Law Review* 61, br. 3 (2012): 807.
- 40 Od 2018. godine gestacijsko je surogat majčinstvo legalno i regulirano zakonom (*New Jersey Gestational Carrier Agreement Act*, State of New Jersey, Assembly br. 1704 od 12. veljače 2018.). Genetsko je surogat majčinstvo načelno dopušteno samo ako je altruističko, ali je ugovor o genetskom surogat majčinstvu neprovediv i po rođenju djeteta nužno je posvojenje djeteta od strane namjeravanih roditelja. Vidi u: *What You Need to Know About Surrogacy in New Jersey*, pristup 23. kolovoza 2023., <https://www.americansurrogacy.com/surrogacy/new-jersey-surrogacy-laws>; *2023 New Jersey Revised Statutes, Title 9 - Children-Juvenile and Domestic Relations Courts, Section 9:17-65 - Requirements for a Gestational Carrier Agreement*, Justia US Law, pristup 11. kolovoza 2023., <https://law.justia.com/codes/new-jersey/title-9/section-9-17-65/#:~:text=In%20addition%2C%20an%20enforceable%20gestational,in%20whole%20or%20in%20part%2C>.
- 41 Statut Virginije „gestacijskom majkom“ smatra ženu koja je rodila dijete, bez obzira na njezin genetski odnos s djetetom. (2023 *Code of Virginia, Title 20 - Domestic Relations, Chapter 9 - Status of Children of Assisted Conception* § 20-156, Justia US Law, pristup 11. rujna 2023., <https://law.justia.com/codes/virginia/title-20/chapter-9/section-20-156/>). Statut također predviđa mogućnost sklapanja pisanog ugovora između surogat majke (njezinog supružnika ako je udana) i namjeravanih roditelja, prema kojem se surogat majka može (unaprijed) odreći svih svojih prava i dužnosti kao roditelj djeteta začetog potpomognutim začećem, a budući namjeravani roditelji mogu postati roditelji djeteta temeljem sudske odluke (VA Code § 20-159). Vidi u: *Gestational Surrogacy Law Virginia*, pristup 7. studenoga 2023., <https://surrogatefirst.com/pages/gestational-surrogacy-law-virginia#:~:text=Surrogacy%20contracts%20are%20permissible%20in,a%20contract%20can%20be%20approved>.
- 42 Revidirani washingtonski kodeks (*Revised Code of Washington*) definira ugovore o surogat majčinstvu tako da obuhvaća i genetsko i gestacijsko surogat majčinstvo (*Revised Code of Washington*, 26.26A.700). Dopušta se samo naknada troškova povezanih s trudnoćom i medicinskim troškovima djeteta, odnosno plaćanje naknade i razumnih troškova (*Revised Code of Washington*, 26.26A.715). Vidi u: *2022 Revised Code of Washington, Title 26 - Domestic Relations, Chapter 26.26A - Uniform Parentage Act*, Justia US Law, pristup 11. rujna 2023., <https://law.justia.com/codes/washington/2022/title-26/chapter-26-26a/>.
- 43 Statut Floride (2023 *Florida Statutes, Title XLIII - Domestic Relations, Chapter 742 - Determination of Parentage*, Justia US Law, pristup 11. rujna 2023., <https://law.justia.com/codes/florida/title-xliiii/>) regulira i gestacijsko (*Florida Statutes* §§ 742.13 i 742.15) i genetsko surogat majčinstvo (*Florida Statutes* § 63.213 st. 2. t. a), samo je potonje više nalik ugovoru

poseban zakon o surogat majčinstvu, već je primjenu gestacijskog surogat majčinstva *de facto* formirala sudska praksa.⁴⁴ Zakoni u Illinoisu⁴⁵ i Sjevernoj Dakoti⁴⁶ izričito priznaju samo gestacijsko surogat majčinstvo, dok, primjerice, zakoni Louisiane⁴⁷ i Nevade⁴⁸ izričito zabranjuju genetsko surogat majčinstvo. Zanimljivo da je Vrhovni sud Iowe konstatirao da ugovori o gestacijskom surogat majčinstvu nisu u koliziji ni s javnom politikom ni ustavnim pravima surogat majke ili djeteta, jer promiču roditeljstvo omogućavajući njegovu realizaciju neplodnim parovima.⁴⁹ Tajland, također, ne čini distinkciju između genetskog i gestacijskog surogat majčinstva, ali od 2015. godine eksplicitno zabranjuje međunarodno komercijalno surogat majčinstvo.

-
- o posvajanju i zakonski se naziva „ugovor o unaprijed planiranom posvajanju“ jer je surogat majka biološka majka djeteta koje nosi. Navedeno znači da surogat majka zadržava zakonska roditeljska prava nad djetetom. Iako s namjeranim roditeljima sklapa unaprijed planirani sporazum o posvojenju kojim se ukidaju roditeljska prava surogat majke, ona može opozvati svoj pristanak u bilo kojem trenutku do 48 sati nakon rođenja djeteta. Usp. u: Trowse, „Surrogacy“, 627-629.
- 44 Praksa se surogat majčinstva u Massachusettsu temelji na sudskoj praksi u tri poznata slučaja surogat majčinstva: *Hodas protiv Morin* (presuda od 26. kolovoza 2004., 442 Mass. 544, 814 N.E.2d 320, Mass. 2004); *Culliton protiv Beth Israel Deaconess Med. Ctr.* (presuda od 12. listopada 2001., 435 Mass. 285, 756 N.E.2d 1133, Mass. 2001); *R. R. protiv M. H. i drugi* (presuda od 22. siječnja 1998., 426 Mass. 501, 689 N.E.2d 790, Mass. 1998). Vidi u: *U.S. Surrogacy Law By State*, pristup 7. studenoga 2023., <https://www.conceiveabilities.com/about/blog/u-s-surrogacy-law-by-state#:~:text=Gestational%20surrogacy%20is%20supported%20in,Beth%20Israel%20Deaconess%20Med.>
- 45 Zakon o gestacijskom surogat majčinstvu regulira samo gestacijsko surogat majčinstvo. Genetsko (tradicionalno) je načelno dopušteno jer ga nijedan zakon ili sudska praksa ne zabranjuje, ali se u praksi tretira kao posvojenje. Vidi u: *2023 Illinois Compiled Statutes, Chapter 750 - FAMILIES, 750 ILCS 47 - Gestational Surrogacy Act*, Just US Law, pristup 11. rujna 2023., <https://law.justia.com/codes/illinois/chapter-750/act-750-ilcs-47/>.
- 46 Zakon Sjeverne Dakote navodi da je dijete rođeno od gestacijske surogat majke dijete namjeravanih roditelja (§ 14-18-01), dok su ostali sporazumi o surogat majčinstvu ništavi i neprovedivi (§ 14-18-05). Vidi u: *The North Dakota Century Code, Title 14 - Domestic Relations and Persons. Chapter 14-18 - Uniform Status of Children of Assisted Conception Act*, Legislative Branch, pristup 11. rujna 2023., <https://ndlegis.gov/general-information/north-dakota-century-code/index.html>.
- 47 Genetsko (tradicionalno) je surogat majčinstvo zabranjeno prema čl. 2719. Revidiranog statuta Louisiane. Vidi u: *2018 Louisiana Laws, Revised Statutes, Title 9 - Civil Code-Ancillaries RS 9:2719 - Contract for a Genetic Gestational Carrier; Nullity*, Justia US Law, pristup 11. rujna 2023., <https://law.justia.com/codes/louisiana/2018/code-revisedstatutes/title-9/rs-9-2719/>.
- 48 U čl. 126.660. Statuta Nevade se zahtijeva da se ne koristi spolna stanica surogat majke u formiranju zametka koji će joj biti implantiran, čime je genetsko (tradicionalno) surogat majčinstvo nezakonito. Vidi u: *2022 Nevada Revised Statutes, Chapter 126 - Parentage NRS 126.660 - Donor not Parent of Child Conceived by Means of Assisted Reproduction*, Justia US Law, pristup 11. rujna 2023., <https://law.justia.com/codes/nevada/2022/chapter-126/statute-126-660/>.
- 49 Presuda od 16. veljače 2018., *P. M. protiv T. B.*, 907 N.W.2d 522 (Iowa 2018). Sud je zaključio da „gestacijski ugovori o surogat majčinstvu promiču obitelj omogućujući neplodnim parovima da steknu vlastitu djecu uz pomoć surogat majki“. Drugim riječima, sud je konstatirao da su ugovori o gestacijskom surogat majčinstvu u skladu sa čl. 710.11. Zakona Iowe i čl. 641-99.15 Administrativnog zakona Iowe.

Ukrajina, pak, dopušta komercijalno surogat majčinstvo, ali samo gestacijsko, ne i genetsko.⁵⁰ Razvidno je da gestacijsko surogat majčinstvo danas dominira praksom surogat majčinstva, jer je zbog normativnog uređenja i genetske nepovezanosti (surogat majke i djeteta) lišeno pravne i emocionalne nesigurnosti.⁵¹

3. PRAVNA REGULACIJA SUROGAT MAJČINSTVA - GLOBALNI PREGLED

Surogat majčinstvo, napose međunarodno surogat majčinstvo, otvara važna pravna i etička pitanja koja predstavljaju snažnu prepreku za postizanje zajedničkog minimalnog međunarodnog pravnog okvira, što konačno rezultira otežavanjem njegove pravne regulacije. Nedostatak je ujednačenosti u pogledu surogat majčinstva dodatno pogoršan nedostatkom bilo kakvog međunarodnog sporazuma koji bi se izravno bavio njegovom primjenom.⁵² Trenutno ne postoji opći konsenzus na međunarodnoj razini o etičkoj prihvatljivosti surogat majčinstva u svim oblicima, pa shodno tome ne postoji ni unificiranost u pogledu pravne regulacije. S obzirom na to da je znanost brža od etike i ekspeditivnija od prava, primarno je potrebno postaviti (bio)etičke postulate korištenja medicinske oplodnje u kontekstu surogat majčinstva, a zatim sekundarno ponuditi normativna rješenja.

Zakoni su pojedinih zemalja široko gradirani, od potpune zabrane do detaljne pravne regulacije. Mnoge europske države surogat majčinstvo izričito zabranjuju ili ga čak smatraju kaznenim djelom (npr. Francuska).⁵³ Neke države poput Australije,⁵⁴

50 Primjena je gestacijskog surogat majčinstva razvidna iz čl. 123. st. 2. ukrajinskog Obiteljskog zakona prema kojem „kada je embrij supružnika implantiran u maternicu druge žene, supružnici se smatraju roditeljima djeteta.“ Vidi u: ukrajinski Obiteljski zakon (*Simeynny akt*), Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, br. 21-22 od 10. siječnja 2002; Alyona Oleksandrivna Dutko, *Obiteljsko pravo Ukrajine (Сімейне право України)*, 272, pristup 25. rujna 2023., <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2605/1/simeine%20pr.pdf>.

51 Carol Sanger, „Developing Markets in Baby-Making: In the Matter of Baby M.“, *Harvard Journal of Law & Gender* 30, br. 1 (2007): 79; Elizabeth S. Scott, „Surrogacy and the Politics of Commodification“, *Law and Contemporary Problems* 72, br. 3 (2009): 122-123. *A contrario*, Roksandić Vidlička, Hrstić i Kirin tvrde da je djelomično surogat majčinstvo češće zastupljeno zbog „jednostavnijeg“ načina izvršenja, budući da je lišeno složenog medicinskog zahvata koje prethodi gestacijskom surogat majčinstvu (Roksandić Vidlička, Hrstić i Kirin, „Bioethical and Legal Challenges“, 42.). Takvo je stajalište možda bilo na tragu ondašnjih istraživanja, no danas tomu nije tako.

52 Kristiana Brugger, „International Law in the Gestational Surrogacy Debate“, *Fordham International Law Journal* 35, br. 3 (2012): 669.

53 U glavi VII., u čl. 227-13. Kaznenog zakona, Kaznena djela protiv maloljetnika i obitelji, zakonodavac inkriminira „zamjenu djeteta“, koja se sastoji, između ostalog, u pripisivanju majčinstva djeteta ženi koja ga nije rodila. Propisana kazna zatvora iznosi do tri godine te novčana kazna do 45.000 eura (*Code Pénal*, Légifrance, pristup 21. rujna 2023., https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/). Usp. u: *Contribution à la réflexion sur la maternité pour autrui, Rapport d'information n° 421 (2007-2008)*, pristup 10. listopada 2023., <https://www.senat.fr/rap/r07-421/r07-4211.html>.

54 U saveznoj je državi Queensland *Surrogacy Act (2010) No. 2*, u saveznom je državama New South Wales i Australian Capital Territory *Surrogacy Act (2010) No. 102* i *Parentage*

Grčke,⁵⁵ Južne Afrike,⁵⁶ Kanade,⁵⁷ Izraela,⁵⁸ Novog Zelanda, Portugala,⁵⁹ Tajlanda⁶⁰ i Ujedinjenog Kraljevstva⁶¹ prihvaćaju samo altruistički model. Druge države poput Indije (do 2015. godine),⁶² Rusije,⁶³ Ukrajine⁶⁴ te pojedinih saveznih država SAD-a koje dopuštaju i komercijalne i altruističke modele. U državama u kojima se dopušta surogat majčinstvo može postojati poseban zakon koji ga regulira (npr. pojedine američke savezne države) ili je surogat majčinstvo dopušteno bez ikakvog posebnog zakona primjenom načela prema kojem je „dopušteno sve što nije izrijekom zabranjeno“, primjerice u Belgiji i Nizozemskoj. Kada je surogat majčinstvo legalno (bilo altruističko ili komercijalno), ono može biti rezervirano isključivo za vlastite državljane (kao u npr. Indiji, Izraelu, Portugalu, Tajlandu ili Ujedinjenom Kraljevstvu) ili otvoreno za svakoga (npr. u Ukrajini, Kanadi i pojedinim američkim saveznm državama).⁶⁵ Međutim, čak i kad je surogat majčinstvo legalno u zemlji prebivališta namjeravanih roditelja, potonji se mogu odlučiti za međunarodno surogat majčinstvo iz razloga ekonomske prirode (niži troškovi) ili neekonomske prirode (npr. ako u svojoj domovini nisu podobni kandidati za potpomognutu oplodnju⁶⁶ ili se liječenje

Act (2004), u Zapadnoj je Australiji *Surrogacy Act (2008)*, a u Južnoj je Australiji *Family Relationships Act (1975)*.

- 55 Zakon o medicinski potpomognutoj oplodnji (*Νόμος 3089/2002: Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή*), ΦΕΚ br. 327/A od 23. prosinca 2002. i Zakon o primjeni medicinski potpomognute oplodnje (*Νόμος 3305/2005: Εφαρμογή της Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής*), ΦΕΚ 17/A/27-1-2005 od 26. siječnja 2005.
- 56 U čl. 294. Zakona o djeci (*South Africa Children's Act* od 19. lipnja 2006., *Government Gazette*, br. 38/05.), precizira se, primjerice, da sporazum o surogat majčinstvu nije valjan ako dijete nije genetski povezano s barem jednim od namjeravanih roditelja.
- 57 Zakon o (medicinski) potpomognutoj oplodnji (*The Assisted Human Reproduction Act*, S.C. 2004, c. 2 od 29. ožujka 2004., *Government of Canada, Justice Laws Website*, pristup 8. listopada 2023., <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/a-13.4/page-1.html>).
- 58 Zakon o ugovoru o nošenju embrija (תורה-1996), Sefer Ha-Chukkim, br. 1577 od 17. ožujka 1996., s posljednjom izmjenom od 18. rujna 2023.
- 59 Zakon 25/2016 od 22. kolovoza, koji regulira pristup surogat majčinstvu, uvodeći 3. izmjenu Zakona 32/2006 (*Lei n.º 25/2016 de 22 de agosto Regula o acesso à gestação de substituição, procedendo à terceira alteração à Lei n.º 32/2006, de 26 de julho, procriação medicamente assistida*, Diário da República, br. 160 od 22. kolovoza 2016.).
- 60 Odjeljak 24. Zakona o zaštiti djece rođene medicinski potpomognutom oplodnjom (*Protection of a Child Born by Medically Assisted Reproductive Technology Act*, *Government Gazette*, V 132., P 38. od 1. svibnja 2015.).
- 61 Prema čl. 2. Zakona o surogat majčinstvu (*Surrogacy Arrangements Act 1985 c. 49* od 16. srpnja 1985., *Legislation.gov.uk.*, pristup 11. rujna 2023., <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49>).
- 62 Usha Rengachary Smerdon, „Crossing Bodies, Crossing Borders: International Surrogacy Between the United States and India“, *Cumberland Law Review* 39, br. 1 (2008): 22, 33-43.
- 63 Prema čl. 51. Obiteljskog zakona Ruske Federacije (*Semeinyi kodeks rossiiskoi federatsii*, *Rossiyskaya Gazeta*, br. 223-FZ od 29. prosinca 1995.).
- 64 Margalit, „In Defense of Surrogacy Agreements“, 439.
- 65 Noelia Igareda González, „Legal and Ethical Issues in Cross-Border Gestational Surrogacy“, *Fertil Steril* 113, br. 5 (2020): 916.
- 66 Na primjer, u nekim zemljama, homoseksualni, lezbijski parovi i samci ne ispunjavaju uvjete za potpomognutu oplodnju, *in vitro* oplodnju ili surogat majčinstvo. Vidi u: Marcia C. Inhorn i

može smatrati nemoralnim ili nezakonitim⁶⁷).

S obzirom na zakonodavnu regulaciju surogat majčinstva (ili odsustvo iste), nacionalna zakonodavstva pojedinih država možemo klasificirati u četiri osnovna tipa: 1.) ona koja eksplicite zabranjuju sporazume o surogat majčinstvu, 2.) ona koja problematiku surogata ostavljaju nereguliranom, no u praksi se sporazumi o surogat majčinstvu sklapaju i provode, 3.) ona koja surogat majčinstvo eksplicite zakonom dopuštaju i reguliraju te 4.) države s liberalnim pristupom koje slobodu ugovaranja prepuštaju strankama sporazuma o surogat majčinstvu.⁶⁸

3.1. Prohibitivni pristup kroz zabranu surogat majčinstva

Pojedine države u potpunosti zabranjuju praksu surogat majčinstva ili se zabrana odnosi samo na određenu vrstu surogat majčinstva, gdje kršenje odredbi (u smislu sklapanja ili provedbe sporazuma o surogat majčinstvu) može predstavljati prekršajnu ili kaznenu odgovornost.⁶⁹ Brojne europske države, uključujući Austriju,⁷⁰ Francusku,⁷¹ Hrvatsku,⁷² Italiju,⁷³ Norvešku,⁷⁴

Pasquale Patrizio, „Rethinking Reproductive ‘Tourism’ as Reproductive ‘Exile’“, *Fertility and Sterility* 92, br. 3 (2009): 904.

- 67 Glenn Cohen, „Circumvention Tourism“, *Cornell Law Review* 97, br. 6 (2012): 1323-1325.
- 68 Usp. Marijana Radan, et al., „Bioetička kompleksnost problematike zamjenskoga majčinstva“, *Diacovensia* 23, br. 1 (2015): 43-44. Vidi u: Noelia Igareda González, „Regulating Surrogacy in Europe: Common Problems, Diverse National Laws“, *European Journal of Women’s Studies* 26, br. 2 (2019): 1-12; Roman A. Maydanyk i Kateryna V. Moskalenko, „Towards Creation of Unified Regulation on Surrogacy in Europe: Recent Trends and Future Perspectives“, *Wiadomości Lekarskie* 73, br. 12 (2020): 2865.
- 69 Rachel Cook, Shelley Day Sclater i Felicity Kaganas, *Surrogate Motherhood: International Perspectives* (London: Bloomsbury Publishing, 2003.), 24. Vidi u: Roksandić Vidlička, Hrštić i Kirin, „Bioethical and Legal Challenges“, 58.
- 70 Iako Zakon o reproduktivnoj medicini (*Fortplanzungsmedizingesetz* - FmedG, BGBl. br. 275/92., s posljednjim izmjenama BGBl. br. 58/18.) izričito ne spominje surogat majčinstvo, njegova je zabrana razvidna iz odredbi čl. 2. i 3. Također prema odredbi čl. 143. Građanskog zakona majkom se smatra žena koja je dijete rodila, čime je stipulirana zabrana surogat majčinstva.
- 71 Prema čl. 16-7. Građanskog zakona (*Code Civil*, Légifrance, pristup 21. rujna 2023., https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006419302) proglašava se svaki ugovor o surogat majčinstvu ništetnim.
- 72 U čl. 31. Zakona o medicinski pomognutoj oplodnji, Narodne novine, br. 86/12., normira se zabrana zamjenskog majčinstva.
- 73 U čl. 12. st. 6. Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji (*Norme in materia di procreazione medicalmente assistita, Legge 19 febbraio 2004, n. 40, Gazzetta Ufficiale*, br. 45/04 od 24. veljače 2004.) eksplicite se zabranjuje surogat majčinstvo te propisuje se kazna zatvora od tri mjeseca do dvije godine i novčana kazna od 600.000 do milijun eura.
- 74 Zabrana je sadržana u dva zakona: u čl. 2. Zakona o djeci i roditeljima (*Lov om barn og foreldre (barnelova)* od 1. siječnja 1982., s posljednjim izmjenama od 1. rujna 2023. Lovdata, pristup 23. kolovoza 2023., <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>) propisuje se da „ugovor o rađanju djeteta za drugu ženu nije obvezujući“ i čl. 2-15. i čl. 2-18. Zakona o medicinskoj uporabi biotehnologije (*Lov om medisinsk bruk av bioteknologi* od 1. siječnja 2004., s posljednjim izmjenama od 29. ožujka 2022., Lovdata, pristup 8. listopada 2023., <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-12-05-100>) kojim je propisano da se oplodena

Njemačku,⁷⁵ Švicarsku⁷⁶ i Španjolsku,⁷⁷ imaju potpunu zabranu komercijalnog i altruističkog surogat majčinstva.⁷⁸ Među navedenim državama Francuska je surogat majčinstvo inkriminirala kao kazneno djelo.⁷⁹ Još 1991. godine Kasacijski je sud osudio praksu surogat majčinstva potvrdivši da „predmetom ugovora mogu biti samo stvari koje su u prometu“ (čl. 1128. Građanskog zakona).⁸⁰ U Francuskoj je surogat majčinstvo zabranjeno i Zakonom o bioetici od 29. srpnja 1994., koji je poslužio kao temelj za uvođenje odredbe čl. 16-7. u Građanski zakon prema kojoj je „svaki sporazum koji se odnosi na rađanje ili trudnoću u ime druge osobe ništavan.“⁸¹ Također, Kasacijski je sud utvrdio da je surogat majčinstvo u suprotnosti sa zakonima o posvojenju i da „krši doktrinu da je ljudsko tijelo neotuđivo.“⁸² Zakon o bioetici iz 2021. godine i rasprave koje su ga pratile nisu dovele u pitanje zabranu

jajna stanica može implantirati samo u maternicu žene koja će biti djetetova majka (čl. 2-15.), odnosno zabranjeno je presađivanja organa i tkiva koji proizvode zametne stanice s jedne osobe na drugu u svrhu liječenja neplodnosti (čl. 2-18.).

- 75 Surogat je majčinstvo u Njemačkoj zabranjeno i kažnjivo prema odredbi čl. 1. st. 7. Zakona o zaštiti embrija (*Embryonenschutzgesetz* od 13. prosinca 1990., BGBl. I S. 2746, s posljednjim izmjenama od 21. studenoga 2011., BGBl. I S. 2228) (u daljnjem tekstu: ESchG) te čl. 14. st. 2. Zakona o posvojenju (*Adoptionsvermittlungsgesetz* od 22. prosinca 2001., BGBl. I 2002 S. 354, s posljednjim izmjenama od 12. veljače 2021., BGBl. I S. 226) (u daljnjem tekstu: AdVermiG). No, nije predviđena kaznena odgovornost za surogat majku i namjeravane roditelje (čl. 1. st. 3. ESchG i čl. 14. b. st. 3. AdVermiG). Drugim riječima, ne mogu biti kažnjeni za trgovinu djecom prema čl. 236 st. 1. Kaznenog zakona (StGB).
- 76 Čl. 4. Saveznog zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji (*Bundesgesetz über die medizinisch unterstützte Fortpflanzung (Fortpflanzungsmedizinengesetz, FMedG)* od 18. prosinca 1998, BBl 1996 III 205).
- 77 Čl. 10. Zakona 14/2006 od 26. svibnja, o potpomognutoj oplodnji (*Ley 14/2006, de 26 de mayo, sobre técnicas de reproducción humana asistida*, Boletín Oficial del Estado, br. 126 od 27. svibnja 2006.).
- 78 Vidi u: Todd M. Krim, „Beyond Baby M. International Perspectives on Gestational Surrogacy and the Demise of the Unitary Biological Mother“, *Annals of Health Law* br. 5 (1996): 215; Brock A. Patton, „Buying Newborn: Globalization and the Lack of Federal Regulation of Commercial Surrogacy Contracts“, *UMKC Law Review* 79, br. 2 (2010): 523; Kimberley M. Mutcherson, „Welcome to the Wild West: Protecting Access to Cross Border Fertility Care in the United States“, *Cornell Journal of Law and Public Policy* 22, br. 2 (2012): 357-361.
- 79 Čl. 227-13. Kaznenog zakona (*Code Pénal*, Légifrance, pristup 21. rujna 2023., https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/) inkriminira „simulaciju poroda od strane fiktivne majke, kao i prikrivanje majčinstva stvarne majke.“ Vidi u: *Contribution à la réflexion*. Također, u čl. 227-12. Kaznenog zakona inkriminira oba oblika sudioništva: pomaganje i poticanje na surogat majčinstvo za koje je propisana kazna zatvora do šest mjeseci i novčana kazna do 7.500 eura. Kazna do jedne godine zatvora i novčana kazna u iznosu do 15.000 eura zapriječena je za „posredovanje između osobe ili para koji želi dijete i žene koja ga pristaje roditi s ciljem da ga preda (namjeravanim roditeljima)“.
- 80 Jérôme Courduriès, „At the Nation’s Doorstep: The Fate of Children in France Born Via Surrogacy“, *Reproductive Biomedicine & Society Online* 7 (2018): 49.
- 81 Vie Publique, *Gestation pour autrui: quelles sont les évolutions du droit ?*, pristup 11. srpnja 2023., <https://www.vie-publique.fr/eclairage/18636-gestation-pour-autrui-gpa-queelles-sont-les-evolutions-du-droit#:~:text=En%20France%2C%20la%20GPA%20a,d'autrui%20est%20nulle%22.>
- 82 Angie G. McEwen, „So You’re Having Another Woman’s Baby: Economics and Exploitation in Gestational Surrogacy“, *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 32, br. 1 (1999): 282.

surogat majčinstva. U cilju obeshrabrenja korištenja međunarodnog komercijalnog gestacijskog surogat majčinstva, Francuska je uskraćivala priznavanje državljanstva na taj način rođene djece u inozemstvu.⁸³ Međutim, dvije važne odluke ESLJP-a⁸⁴ koje se tiču pitanja priznavanja državljanstva djece rođenih u inozemstvu od strane surogat majke, u kojima je ESLJP konstatirao povredu djetetovih (ne i roditeljskih) prava, navele su Kasacijski sud da revidira svoju sudsku praksu.⁸⁵ Time za Kasacijski sud surogat majčinstvo *per se* više nije prepreka za prijepis inozemnog rodnog lista, pod uvjetom da je isti propisno sastavljen u stranoj državi i da odgovara stvarnom

83 U Francuskoj nije samo surogat majčinstvo zabranjeno, već zakon ne dopušta da država dodjeljuje državljanstvo djeci rođenoj posredstvom surogat majke u drugim zemljama, čak ni kada je dijete biološki povezano s jednim od namjeravanih roditelja. Opširnije vidi u: Laurence Brunet et al., *A Comparative Study on the Regime of Surrogacy in EU Member States* (Brussels: European Parliament, 2013.), 114-120. Vidi u: Seema Mohapatra, „Stateless Babies & Adoption Scams: A Bioethical Analysis of International Commercial Surrogacy“, *Berkeley Journal of International Law* 30, br. 2 (2012): 419-420. Odnosi se na slučaj *Baby Manji* (Supreme Court of India, *Baby Manji Yamada protiv Union of India & Anr.*, 13 SCC 518, presuda od 29. rujna 2008.) koji je izazvao poteškoće u utvrđivanju japanskog državljanstva djeteta kojeg je rodila surogat majka u Indiji, budući da namjeravana japanska majka nije bila upisana u maticu rođenih kao majka djeteta.

84 ESLJP, *Mennesson protiv Francuske*, br. zahtjeva 65192/11 od 26. lipnja 2014. i ESLJP, *Labassee protiv Francuske*, br. zahtjeva 65941/11 od 26. lipnja 2014.

85 Podnositelji su zahtjeva tvrdili da odbijanje države da izvrši prijepis rodnih listova njihove djece, rođene u Kaliforniji od strane surogat majke, u francuske matične knjige predstavlja povredu prava na poštivanje privatnog i obiteljskog života zajamčenog čl. 8. EKLJP-a. ESLJP je konstatirao da navedenim postupanjem nije došlo do miješanja (države) u obiteljski život (namjeravanih roditelja) zato što države moraju uživati široku slobodu procjene u kontekstu surogat majčinstvom, s obzirom na etička pitanja koja ono otvara i nedostatak konsenzusa o tom fenomenu u Europi. Slijedom toga, prepreke s kojima su se roditelji i njihova djeca suočili nisu ih spriječili da vode (normalni) obiteljski život u uvjetima usporedivim s onima u kojima žive druge obitelji. Međutim, ESLJP je smatrao da su povrijeđena prava djeteta na privatnost zaštićena Konvencijom o pravima djeteta (čl. 16.) i Poveljom EU-a o temeljnim pravima (čl. 7.) te da je država prekoračila svoju slobodu procjene odbivši priznati roditeljsku vezu (nedvojbeno uspostavljenu i utvrđenu u inozemstvu), između djece i njihovih namjeravanih roditelja, napose njihovim biološkim ocem. Ovo je odbijanje potkopalo identitet djece što je nespojivo s najboljim interesom djeteta, a što mora biti nit vodilja svake odluke koja se njih tiče. Presude ESLJP-a navele su Kasacijski sud da revidira svoju sudsku praksu, ali su potaknule i lavinu kritika jer su *de facto* „prisilile“ nacionalne vlasti da dopuste da se u matične knjige izvrši upis djece rođenih od strane surogat majke u inozemstvu, iako je surogat majčinstvo u Francuskoj zakonom zabranjeno. Vidi u: Marianna Iliadou, „Surrogacy and the ECtHR: Reflections on Paradiso and Campanelli v Italy“, *Medical Law Review* 27, br. 1 (2018): 153. Usp. s presudom ESLJP-a u predmetu *Paradiso i Campanelli protiv Italije*, br. zahtjeva 25358/12 od 24. siječnja 2017., koja je problematična za surogat majčinstvo u situacijama kada dijete ne dijeli genetski materijal s namjeravanim roditeljima (para. 157.). Presuda restriktivno tumači pojam obiteljskog života, smatrajući da on ne postoji u kombinaciji triju čimbenika: kada ne postoji biološka veza roditelja i djeteta, kada je trajanje zajedničkog života bilo kratko i kada je prouzročena pravna nesigurnost (kojoj su pridonijeli sami namjeravani roditelji jer su svjesno prekršili talijanske propise koji zabranjuju surogat majčinstvo i međunarodno posvojenje).

stanju stvari.⁸⁶ Međutim, u recentnijoj odluci u predmetu *D protiv Francuske* iz 2020. godine ESLJP nije naišao na povredu prava iz čl. 8. Europske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: EKLJP) (kako u odnosu na namjeravanu majku, tako ni u odnosu na dijete rođeno posredstvom surogat majke) uslijed djelomičnog prijepisa inozemnog rodnog lista (samo u odnosu na biološkog oca, ne i u odnosu na namjeravanu majku).⁸⁷ Navedeno iz razloga jer se ostvarenje roditeljskog prava nad djetetom može realizirati, ne samo prijepisom stranog rodnog lista u francuske matične knjige rođenih, već i posvojenjem (od strane namjeravane majke) koje proizvodi iste pravne učinke (para. 66.), te predstavlja učinkovit i brz mehanizam priznavanja roditeljstva (para. 70.). Kako je navedeno u odluci Kasacijskog suda, odbijanje izvršenja prijepisa inozemnog rodnog lista u odnosu na namjeravanu majku imalo je legitimni cilj, tj. zaštititi dijete i surogat majku te obeshrabriti praksu surogat majčinstva koja je u koliziji s čl. 16-7. i čl. 16-9. Građanskog zakona (para. 18.).

Nadalje, surogat majčinstvo u potpunosti zabranjuje i hrvatski zakonodavac koji u čl. 31. Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji eksplicite normira zabranu zamjenskog majčinstva, čije kršenje povlači prekršajnu odgovornost počinitelja.⁸⁸ U Italiji je praksa surogat majčinstva, koju protivnici često nazivaju „maternica za iznajmljivanje“, zabranjena Zakonom o medicinski potpomognutoj oplodnji, br. 40 od 19. veljače 2004.⁸⁹ Međutim, u recentnoj odluci u predmetu *C protiv Italije*⁹⁰ ESLJP je konstatirao povredu djetetovih prava (ne i roditeljskih) jer talijanske vlasti nisu ispunile svoju pozitivnu obvezu u odnosu na čl. 8. EKLJP-a, budući da nisu učinkovito i u razumnom roku odlučile o utvrđenju roditeljske veze djeteta i namjeravanog roditelja, iz kojeg se razloga dijete od rođenja našlo u stanju apatridne pravne nesigurnosti.⁹¹

86 *Vie Publique, Gestation pour autrui.*

87 ESLJP, *D protiv Francuske*, br. zahtjeva 11288/18 od 16. srpnja 2020.

88 Prema čl. 56. t. 18. Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji „novčanom kaznom od 70.000,00 do 250.000,00 kuna kaznit će se za prekršaj pravna osoba ako traži ili nudi žene za rađanje djeteta za drugog, odnosno provodi medicinsku oplodnju radi rađanja djeteta za druge osobe ili predaje djeteta rođenog nakon medicinske oplodnje.“

89 Odredba čl. 12. st. 6. Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji normira da „tko god, u bilo kojem obliku, provodi, organizira ili reklamira komercijalizaciju spolnih stanica ili zametaka ili surogat majčinstva, kaznit će se kaznom zatvora u trajanju od tri mjeseca do dvije godine i novčanom kaznom od 600.000 do milijun eura.“ Vidi u: *Norme in materia di procreazione medicalmente assistita*, Gazzetta Ufficiale, br. 45 od 24. veljače 2004.

90 ESLJP, *C protiv Italije*, br. zahtjeva 47196/21 od 31. kolovoza 2023.

91 U predmetnoj se odluci ESLJP pozvao na zaključke donesene u ranijim odlukama (napose *Mennesson i Labassee*) te konstatirao da prava namjeravanih roditelja, u kontekstu zaštite prava na osobni i obiteljski život iz čl. 8. EKLJP-a, nisu povrijeđena neodobravanjem države da se izvrši prijepis inozemnog rodnog lista u talijanske matične knjige rođenih. Naime, izbor načina kojim će se omogućiti prepoznavanje roditeljske veze između djeteta (rođenog u inozemstvu posredstvom surogat majke) i namjeravanog roditelja spada u domenu slobodne procjene svake pojedine države, s obzirom da u tom pogledu ne postoji europski konsenzus (para. 57.). Dakle, za ESLJP je irelevantan modalitet utvrđivanja ili priznavanja roditeljske veze s djetetom (hoće li to biti prijepis inozemnog rodnog lista, posvojenje ili nešto treće). Ono što je za ESLJP relevantno jest da su modaliteti utvrđivanja roditeljstva predviđeni domaćim pravom te da su učinkoviti i brzi, konačno da su u skladu s najboljim interesima djeteta kako bi se izbjeglo da

Prohibitivnom se pristupu priklanja i španjolski zakonodavac posebno ističući da se majkom djeteta oduvijek smatrala žena koja ga je rodila, a novi španjolski zakon o seksualnom zdravlju i reprodukciji, poznat kao *ley del aborto*, koji je stupio na snagu 2023. godine,⁹² surogat majčinstvo smatra oblikom nasilja nad ženama.⁹³ U SAD-u, jedina savezna država koja zabranjuje svaki oblik surogat majčinstva je Michigan,⁹⁴ dok je (samo) komercijalno (ne i altruističko) surogat majčinstvo zabranjeno u Arizoni,⁹⁵ Louisiani⁹⁶ i Nebraski.⁹⁷ U Novom Meksiku,⁹⁸ Oklahomi⁹⁹ i Pennsylvaniji¹⁰⁰ zabranjeno je samo genetsko komercijalno surogat majčinstvo, ne i gestacijsko.¹⁰¹

-
- ono bude duže vrijeme izloženo pravnoj nesigurnosti. No, kako u ovom slučaju, domaći sudovi nisu u razumnom roku odlučili o utvrđenju roditeljske veze djeteta i namjeravanog roditelja (nisu izvršili prijepis inozemnog rodnog lista), niti su u tom pogledu razmotrili alternativno rješenje (posvojenje), to je ESLJP konstatirao povredom djetetovih prava koje se od rođenja nalazilo u stanju pravne neizvjesnosti te se smatralo u Italiji apatridom (para. 67.).
- 92 Prema t. 2. preambule Organskog zakona 1/2023 od 28. veljače (*Ley Orgánica 1/2023, de 28 de febrero, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/2010, de 3 de marzo, de salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntaria del embarazo*, Boletín Oficial del Estado, br. 51. od 1. ožujka 2023.).
- 93 *Actualidad legislativa comentada: Aspectos generales de la reforma de la ley del aborto*, pristup 6. lipnja 2023., <https://diariolaley.laleynext.es/dll/2023/03/02/aspectos-generales-de-la-reforma-de-la-ley-del-aborto>.
- 94 U odredbi čl. 722.855 Zakona o surogat majčinstvu izričito se zabranjuje sve vrste sporazuma o surogat majčinstvu kao protivne javnoj politici te ih stoga smatra ništavnim i neprovedivim. Vidi u: *2023 Michigan Compiled Laws, Chapter 722 - Children, Act 199 of 1988 - Surrogate Parenting Act (722.851 - 722.863), Section 722.855 - Surrogate Parentage Contract as Void and Unenforceable*, Justia US Law, pristup 11. kolovoza 2023., <https://law.justia.com/codes/michigan/chapter-722/statute-act-199-of-1988/section-722-855/>.
- 95 Prema čl. 25-218. Revidiranog Statuta Arizone zabranjuje se komercijalno surogat majčinstvo. Vidi u: *2022 Arizona Revised Statutes, Title 25 - Marital and Domestic Relations § 25-218 - Surrogate Parentage Contracts; Prohibition; Custody; Definition*, Justia US Law, pristup 11. kolovoza 2023., <https://law.justia.com/codes/arizona/2022/title-25/section-25-218/>.
- 96 Zakon o (gestacijskom) surogat majčinstvu (*Louisiana Surrogacy Bill HB 1102*) iz 2016. godine zabranjuje komercijalno surogat majčinstvo. Vidi u: *Gestational Surrogacy in Louisiana*, pristup 11. kolovoza 2023., <https://www.creativefamilyconnections.com/us-surrogacy-law-map/louisiana/>.
- 97 Prema čl. 25-21., 200. Statuta Nebraske zabranjuje se komercijalno surogat majčinstvo. Vidi u: *Gestational Surrogacy in Nebraska*, pristup 11. kolovoza 2023., <https://www.creativefamilyconnections.com/us-surrogacy-law-map/nebraska/>.
- 98 *Gestational Surrogacy Law in New Mexico*, pristup 11. listopada 2023., <https://surrogatefirst.com/pages/gestational-surrogacy-law-new-mexico#:~:text=Is%20Traditional%20Surrogacy%20Legal%20in,limits%20under%20the%20adoption%20statutes>.
- 99 *Gestational Surrogacy Law in Oklahoma*, pristup 11. listopada 2023., <https://surrogatefirst.com/pages/gestational-surrogacy-law-oklahoma#:~:text=Is%20Traditional%20Surrogacy%20Legal%20in,as%20an%20adoption%20in%20Oklahoma>.
- 100 *Gestational Surrogacy Law in Pennsylvania*, pristup 11. listopada 2023., <https://www.creativefamilyconnections.com/us-surrogacy-law-map/pennsylvania#:~:text=Traditional%20Surrogacy%20is%20permitted%20in,Surrogates%20also%20cannot%20be%20compensated>.
- 101 Navedene države zabranjuju primanje naknade za genetsku surogat majku, jer se genetsko surogat majčinstvo tretira kao posvojenje.

3.2. Pasivni pristup kroz neregulaciju surogat majčinstva

Nereguliranje materije surogat majčinstva odraz je pasivne opozicije prema ovom načinu reprodukcije koja se temelji na strahu da bi aktivno djelovanje, u smislu zakonodavnog uređenja surogat majčinstva, dalo formalni poticaj njegovom prihvaćanju. Međutim, ovaj pasivni pristup zapravo afirmira načelnu konstataciju da je dopušteno sve ono što nije izričito zakonom zabranjeno, stoga se surogat majčinstvo ne može smatrati nezakonitim.

Pasivni se pristup manifestira državnim politikom neprovođenjem sporazuma o surogat majčinstvu i izostankom specifičnih pravila o prenošenju roditeljske odgovornosti sa surogat majke na namjeravane roditelje.¹⁰² Zbog izostanka se pravne regulacije surogat majčinstvo odvija u pravnom vakuumu, bez službenih podataka o njegovom broju i službene procedure sklapanja sporazuma o surogat majčinstvu.¹⁰³ Izostanak je regulacije svojstven Belgiji, Češkoj, Irskoj,¹⁰⁴ Nizozemskoj i Japanu¹⁰⁵ te pojedinim saveznom državama SAD-a.¹⁰⁶ U slučaju je spora odluka o pravima stranaka sporazuma o surogat majčinstvu prepuštena nacionalnim sudovima. Primjerice, surogat majčinstvo nije zakonski regulirano u Belgiji, što znači da nije ni zabranjeno ni dopušteno.¹⁰⁷ Prema Građanskom zakonu djetetova majka je žena koja ga je rodila, stoga se gradska uprava (engl. *city administration*) bavi pitanjem surogat majčinstva od slučaja do slučaja, bez federalnog usklađivanja.¹⁰⁸ U Nizozemskoj,

102 Cook, Selater i Kaganas, *Surrogate Motherhood*, 23.

103 Ondřej Doskočil, „Any Surrogate Mothers? A Debate on Surrogacy in Internet Discussion Forums“, *Human affairs* 30 (2020): 11.

104 Eric Scott Sills i Clifford M. Healy, „Building Irish Families through Surrogacy: Medical and Judicial Issues for the Advanced Reproductive Technologies“, *Reproductive Health* 5 (2008): 1-11.

105 Japan nema zakonske odredbe koje reguliraju surogat majčinstvo, ali Japansko društvo za opstetrijicu i ginekologiju izričito zabranjuje tu praksu. U smjernicama izdanim u travnju 2003. godine Japansko je društvo za opstetrijicu i ginekologiju svojim članovima zabranilo obavljanje surogat majčinstva navodeći četiri razloga: 1.) surogat majčinstvo predstavlja povredu djetetovih prava, 2.) nosi mentalni i fizički rizik za surogat majku, 3.) komplicira obiteljske odnose te 4.) ugovori o surogat majčinstvu etički nisu prihvatljivi. Iako smjernice nemaju zakonsku snagu i nisu pravno obvezujuće, slijedili su ih gotovo svi japanski opstetričari. Vidi u: Sachi Spaulding, „Surrogacy and Japan: A Case for Regulation Permalink“, *UCLA Pacific Basin Law Journal* 38, br. 1 (2021): 61; Marcelo De Alcantara, „Surrogacy in Japan: Legal Implications for Parentage and Citizenship“, *Family Court Review* 48, br. 3 (2010): 424.

106 Brojne savezne države SAD-a nemaju zakone koji reguliraju surogat majčinstvo, ali je sudska praksa sklona njihovoj provedbi, kao što je to slučaj u: Alabami, Aljaski, Coloradu, Georgiji, Iowi, Južnoj Dakoti, Južnoj Karolini, Kansasu, Kentuckyju, Minnesoti, Missisipiju, Missouriju, Montani, Nebraski, Sjevernoj Karolini, Ohiju, Oklahomi, Pennsilvaniji, Tennesseeju i Wyomingu.

107 Međutim, belgijska sudska praksa smatra da surogat majčinstvo samo po sebi nije protivno javnom poretku i da se posvojenje od strane namjeravanih roditelja može odobriti pod (strogim) uvjetima. Vidi u: *Parentaliteit alternative*, CPMA-ULiège, pristup 22. srpnja 2023., <http://cpma-ulg.be/les-traitements/parentalite-alternative/le-principe/>.

108 *Become a Parent in Belgium with U.S. Surrogacy*, pristup 6. srpnja 2023., <https://www.circlesurrogacy.com/parents/international-parenting/belgium#:~:text=Surrogacy%20is%20not%20legally%20regulated,case%20basis%2C%20without%20federal%20harmonization>.

također, ne postoji zakonska regulacija surrogat majčinstva, ali je Kaznenim zakonom eksplicitno zabranjeno komercijalno posredovanje u pružanje takve usluge.¹⁰⁹ Češka je jedna od zemalja u kojoj surogat majčinstvo nije zakonski regulirano. Naime, postoji samo jedna referenca na surogat majčinstvo, koja navodi da su posvojenja u ravnoj liniji i između braće i sestara zabranjena, osim ako se ne radi o slučajevima surrogat majčinstva.¹¹⁰ Ova zakonska odredba pokazuje da surogat majčinstvo postoji u Češkoj i da je zakonom priznato, unatoč tome što ne postoji posebni zakon koji regulira tu problematiku. Obrazloženje koje prati Građanski zakon navodi da se mora uzeti u obzir „napredak medicine koji omogućuje implantaciju oplodene jajne stanice u maternicu druge žene.“¹¹¹

3.3. Pristup umjerene regulacije temeljen na altruizmu (besplatnost)

Pojedine države posebno zakonski reguliraju surogat majčinstvo, propisujući uvjete njegove primjene i provedivosti, stavljajući naglasak na altruizam. Uvjeti koji moraju biti zadovoljeni uglavnom se tiču dobi, bračnog statusa i općenito podobnosti namjeravanih roditelja, uz posebno navođenje kontraindikacija na strani neplodne žene te uvjeta koji moraju biti zadovoljeni na strani surogat majke. Namjeravana majka mora biti suočena s medicinskim poteškoćama prirodnog začeca, dok surogat majka mora biti fizički i emocionalno spremna na ovakav pothvat te prethodno iznijeti barem jednu urednu trudnoću. Ukoliko je u braku, vrlo se često traži pristanak supruga surogat majke na ovakav angažman. Neke države ograničavaju vrstu dopuštene naknade, svodeći naknadu na isplatu razumnih troškova i troškova liječenja (npr. Japan) surogat majci, bez detaljnije analize što bi to razumni troškovi obuhvaćali.¹¹²

Ovakvi zakoni težište stavljaju na genetsku vezu s djetetom, stoga barem jedan namjeravani roditelj mora biti genetski povezan s njim. Na primjer, u Izraelu je genetsko (tradicionalno) surogat majčinstvo zabranjeno, dok je gestacijsko inicijalno bilo rezervirano samo za bračne parove u kojima žena nije mogla sigurno iznijeti

109 Nizozemski zakonodavac eksplicitno kažnjava obavljanje komercijalne djelatnosti posredovanja između surogat majke i namjeravanih roditelja ili nuđenje takve djelatnosti, te oglašavanje nuđenja ili traženja usluge surogat majčinstva (čl. 151b nizozemskog Kaznenog zakona, *Wetboek van Strafrecht*, Overheid.nl, pristup 23. rujna 2024., <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2024-07-01>). Iz navedenog *a contrario* proizlazi da je altruistično surogat majčinstvo načelno dopušteno.

110 Prema čl. 804. Novog građanskog zakona (*Zákon občanský zákoník*, Sbirka zákonů, br. 89/12. od 3. veljače 2012.).

111 Denisa Holá, *Právní aspekty asistované reprodukce* (Plzeň: Právnická fakulta, 2016.), 54; *Vládní návrh na vydání zákona občanský zákoník*, Parlament České Republike, Zastupnički dom, VI. izborna razdoblje, 2011., 749, pristup 19. kolovoza 2023., <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=71122&pdf=1>.

112 Yukari Semba et al., „Surrogacy: Donor Conception Regulation in Japan“, *Bioethics* 24, br. 7 (2010): 355.

trudnoću.¹¹³ No, zahvaljujući odluci Vrhovnog suda iz 2021. godine¹¹⁴ ukinute su diskriminatorne odredbe Zakona o ugovoru o nošenju embrija (poznat pod nazivom Zakon o surogat majčinstvu)¹¹⁵ i Zakona o donaciji jajnih stanica,¹¹⁶ te je od 1. siječnja 2022. godine surogat majčinstvo postalo dostupno i za istospolne parove i za samce.¹¹⁷ U Izraelu je sklapanje ugovora o surogat majčinstvu pod državnom kontrolom¹¹⁸ i podliježe odobrenju povjerenstva (*Approvals Committee*) sastavljenog od pravnih i medicinskih stručnjaka te svećenika.¹¹⁹ Sklapanje je ugovora o surogat majčinstva bez odobrenja povjerenstva kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora do godine dana.¹²⁰ U Grčkoj je od 2004. godine legalno gestacijsko altruističko surogat majčinstvo,¹²¹ a od 2015. godine vrata su otvorena i stranim državljanima, koji trebaju imati privremeni boravak u zemlji.

Ujedinjeno je Kraljevstvo također primjer države koja koristi umjereni pristup, kao i pojedine američke savezne države (Virginia, Florida i New Hampshire). Ujedinjeno Kraljevstvo zabranjuje surogat majčinstvo u zemlji, ali dopušta svojim

113 Cook, Selater i Kaganas, *Surrogate Motherhood*, 23. Međutim, izmjenama i dopunama Zakona o ugovorima o gestacijskom nositelju (*Gestational Carrier Agreements Law*) koji je stupio na snagu 11. siječnja 2022., surogat majčinstvo je postalo dostupno i za istospolne parove i samce (odlučkom Vrhovnog suda 781/15 od 11. srpnja 2021. ukinuta je zabrana surogat majčinstva za istospolne parove i samce). Vidi u: *Ministry of Health, Surrogacy in Israel*, pristup 15. rujna 2023., <https://www.health.gov.il/English/Topics/fertility/Surrogacy/Pages/default.aspx>.

114 Odluka Vrhovnog suda od 11. srpnja 2021. kojom je potvrđena odluka Visokog suda pravde, 781/15 od 27. veljače 2020., kojom je konstatirano da je proširivanje primjene odredbi Zakona o ugovorima o nošenju embrija na žene samce, uz istodobno isključivanje (muškaraca) samaca i istospolnih parova, koji su genetski povezani s embrijem, u koliziji s ustavnim pravom na jednakost i pravom na roditeljstvo. Vidi u: Ilany Yael i Netta Ilany, „The LGBT Community in Israel: Access to the Surrogacy Procedure and Legal Right for Equality, Family Life and Parenthood“, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 83, br. 1 (2021): 85; Claudia Flores, „Accounting for the Selfish State: Human Rights, Reproductive Equality, and Global Regulation of Gestational Surrogacy“, *Chicago Journal of International Law* 23, br. 2 (2022): 419.

115 Zakon o ugovoru o nošenju embrija iz 1996., Sefer Ha-Chukkim, br. 1577 od 17. ožujka 1996.

116 Zakon o donaciji jajnih stanica (תורייב תמורת קוח), תשס"א-2010, Sefer Ha-Chukkim, br. 2242 od 13. lipnja 2010. s posljednjom izmjenom od 18. rujna 2023.

117 Ruth Levush, *Israel: Supreme Court Authorizes Surrogacy Arrangements for Gay Men*, pristup 18. listopada 2023., <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2021-07-29/israel-supreme-court-authorizes-surrogacy-arrangements-for-gay-men/>.

118 Sarah Mortazavi, „It Takes a Village to Make a Child: Creating Guidelines for International Surrogacy“, *The Georgetown Law Journal* 100, br. 6 (2012): 2271.

119 Emily Gelmann, „I’m Just the Oven, It’s Totally Their Bun: The Power and Necessity of the Federal Government to Regulate Commercial Gestational Surrogacy Arrangements and Protect the Legal Rights of Intended Parents“, *Women’s Rights Law Reporter* 32, br. 2/3 (2011): 189. Vidi u: Adrian Ellenbogen, Dov Feldberg i Vyacheslav Lokshin, „Surrogacy - a Worldwide Demand. Implementation and Ethical Considerations“, *Gynecological and Reproductive Endocrinology and Metabolism* 2, br. 2 (2021): 71.

120 Abraham Benshushan i Joseph G. Schenker, „Legitimizing Surrogacy in Israel“, *Human reproduction* 12, br. 8 (1997): 1833.

121 Surogat je majčinstvo u Grčkoj regulirano čl. 1458. Građanskog zakonika koji je uveden Zakonom 3089/02.

građanima da putuju u inozemstvo radi postupka.¹²² U Portugalu je u siječnju 2022. godine stupio na snagu novi zakon koji dopušta surogat majčinstvo i posebno normira okolnost u kojoj se surogat majka može do dvadeset dana nakon porođaja predomisli i ne predati dijete namjeravanim roditeljima.¹²³ Isključivo altruističko surogat majčinstvo (ne i komercijalno) još je regulirano u Australiji,¹²⁴ Kanadi,¹²⁵ Danskoj,¹²⁶ Indiji¹²⁷ te Tajlandu.¹²⁸ Tajland dopušta samo altruističko surogat majčinstvo koje je rezervirano isključivo za vlastite državljane, točnije heteroseksualne parove koji su u braku. Sve dok nisu 2014. godine na vidjelo izašle negativne konotacije

122 Davis, „The Rise of Gestational Surrogacy“, 127. Praksa surogat majčinstva počiva na dvama zakonima: Zakonu o surogat majčinstvu iz 1985. i Zakonu o ljudskoj oplodnji i embriologiji iz 2008. (*Human Fertilisation and Embryology Act*, 2008 c. 22). Kako se po rođenju djeteta surogat majka smatra djetetovom zakonskom majkom, to namjeravani roditelji moraju ishoditi roditeljski nalog kako bi postali zakonski roditelji djeteta i poništili roditeljska prava surogat majke. Sud će izdati roditeljski nalog ako je barem jedan od namjeravanih roditelja genetski povezan s djetetom, ako surogat majci nije plaćena nikakva naknada, osim troškova povezanih s trudnoćom i porodom i ako je to u najboljem interesu djeteta. Usp. Caster, „Don’t Split the Baby“, 154. i 157.

123 Vidi u: *Legal Protections for Altruistic Surrogacy Expand in the U.K., Portugal and Canada*, pristup 25. srpnja 2023., <https://english.elpais.com/international/2023-03-31/legal-protections-for-altruistic-surrogacy-expand-in-the-uk-portugal-and-canada.html>.

124 Surogat je majčinstvo regulirano Zakonom o surogat majčinstvu (*Surrogacy Act*) u savezним državama Zapadna Australija (2008.), Queensland (2010.), Novi Južni Wales (2010.), Tasmanija (2012.), Južna Australija (2019.) te Sjevernog Teritorija (2022.); zatim Zakonom o roditeljstvu (*Parentage Act*) u Teritoriju australskog glavnog grada (2004.) te Zakonom o potpomognutoj oplodnji (*Assisted Reproductive Treatment Act*) u Viktoriji (2008.).

125 Čl. 6. Zakona o (medicinski) potpomognutoj oplodnji (*Assisted Human Reproduction Act*, S.C. 2004, c. 2 od 29. ožujka 2004.). *Government of Canada, Justice Laws Website*, pristup 8. listopada 2023., <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/a-13.4/page-1.html>.

126 Iako je surogat majčinstvo legalno u Danskoj, sklapanje ugovora o surogat majčinstvu je nezakonito. Također, zakon ne dopušta surogat majci korištenje medicinski potpomognute oplodnje što otežava njegovu realizaciju. Vidi u: *Danes Divided on Surrogacy, Christian Network Europe (2022)*, pristup 11. srpnja 2023., <https://cne.news/article/1441-danes-divided-on-surrogacy>. U recentnoj odluci ESLJP-a iz 2022. (ESLJP, K. K. i drugi protiv Danske, br. zahtjeva 25212/21 od 6. prosinca 2022.) sud je konstatirao povredu čl. 8. EKLJP-a, budući da je namjeravanoj majci bilo uskraćeno da se u matične knjige upiše kao zakonska majke djece rođene u Ukrajini posredstvom (komercijalnog) surogat majčinstva.

127 Indija je Zakonom o (regulaciji) surogat majčinstvu (*The Surrogacy (Regulation) Act 2021*, br. 47., *The Gazette of India*, pristup 18. rujna 2023., <https://dhr.gov.in/sites/default/files/Surrogacy%20Regulation%20ACT%202021.pdf>.) ograničila surogat majčinstvo samo na altruističko i isključivo za svoje državljane. Do navedenih je zakonodavnih izmjena Indija bila meka za neplodne inozemne parove u potrazi za roditeljstvom, budući da praksa surogat majčinstva nije bila ni ilegalna ni pravno regulirana. Dva medijski eksponirana slučaja (slučaj *Baby Manji Yamada protiv Union of India & Anr.* i slučaj *Jan Balaz protiv Anand Municipality*, LPA 2151/2009 presuda od 11. studenoga 2009.) otvorila su pitanja državljanstva djece rođene od strane surogat majke i podigle ga na pijedestal gorućih društvenih problema koja proizlaze iz ove prakse.

128 Čl. 24. Zakona o zaštiti djece rođene medicinski potpomognutom oplodnjom (*Protection of a Child Born by Medically Assisted Reproductive Technology Act*, B.E. 2558 od 28. travnja 2015.) zabranjuje se komercijalno surogat majčinstvo.

komercijalnog međunarodnog surogat majčinstva kao posljedica „labavih“ zakona, Tajland je bio meka reproduktivnog turizma. Afere su javnosti skrenule pozornost na (zanemarena) složena pravna i etička pitanja koja proizlaze iz međunarodnog surogat majčinstva. U javnosti se 2014. godine pojavio slučaj japanskog milijunaša koji je dobio trinaestero djece posredstvom surogat majčinstva (slučaj *Baby Factory*),¹²⁹ kao i podatak da je najmanje šezdeset djece, rođenih za izraelske gay parove, ostalo „zatočeno“ na Tajlandu jer im je izraelska vlada odbila dodijeliti državljanstvo.¹³⁰ No, slučaj dječaka koji ima sindrom Down, kojeg su odbili uzeti namjeravani australski biološki roditelji (slučaj *Baby Gammy*),¹³¹ više je nego ijedan drugi uzburkao javnost i skrenuo pozornost na problematiku međunarodnog surogat majčinstva u ozračju nedorečenih zakona.¹³² Potonji je slučaj „prisilio vladu“ na donošenje zakona (2015. godine) kojim je komercijalno međunarodno surogat majčinstvo na Tajlandu zabranjeno, kao i trgovina jajnim stanicama, spermijima i embrijima.¹³³

3.4. Liberalni pristup temeljen na slobodi ugovaranja temeljen na komercijalizmu (naplativost)

Ovaj pristup prepušta strankama slobodu izbora u pogledu regulacije prava i obveza koje proizlaze iz sporazuma o surogat majčinstvu. Liberalni pristup ne razlikuje genetsko i gestacijsko surogat majčinstvo, a podjednako je otvoren prema altruističkom i komercijalnom surogat majčinstvu. Svojestven je pojedinim saveznm

129 Leslie R. Schover, „Cross-border Surrogacy: The Case of Baby Gammy Highlights the Need for Global Agreement on Protections for all Parties“, *Fertility and Sterility* 102, br. 5 (2014): 1258.

130 Jessica M. Caamano, „International, Commercial, Gestational Surrogacy Through the Eyes of Children Born to Surrogates in Thailand: A Cry for Legal Attention“, *BUL Rev.* 96 (2016): 588.

131 Lindsay Murdoch, *Australian Couple Leaves Down Syndrome Baby with Thai Surrogate*, *The Sydney Morning Herald*, pristup 16. lipnja 2023., <https://www.smh.com.au/national/australian-couple-leaves-down-syndrome-baby-with-thai-surrogate-20140731-zz3xp.html>; Andrea Whittaker, „From ‘Mung Ming’ to ‘Baby Gammy’: A Local History of Assisted Reproduction in Thailand“, *Reproductive Biomedicine Online* 2 (2016): 76; Schover, „Cross-Border Surrogacy“, 1258.

132 Međutim, još u siječnju 2011. godine tajlandska je policija pretragom kuće u predgrađu Bangkoka, koju je vodila tajvanska tvrtka *Baby 101*, otkrila organiziranu trgovinu vijetnamskim ženama radi surogat majčinstva. U kući je zatekla ukupno trinaest Vijetnamki, a naknadno su identificirane još dvije žene, od kojih je jedna bila u bolnici jer je upravo rodila. Od ukupno spašenih žena, sedam ih je bilo trudno, od čega su dvije zatražile prekid trudnoće koji im nije odobren. Tajlandski je primarni sud 22. lipnja 2012. godine (*Thai Primary Court*) proglasio svih pet optuženika krivima po svim točkama optužnice za trgovinu ljudima. Unatoč snažnom odjeku u javnosti koji je ovaj slučaj izazvao, isti nije potaknuo detaljniju istragu o industriji surogat majčinstva. Usp. Whittaker, „From ‘Mung Ming’ to ‘Baby Gammy’“, 5; Alessandro Stasi, „Protection of Children Born through Assisted Reproductive Technologies Act, B.E. 2558: The Changing Profile of Surrogacy in Thailand“, *Clinical Medicine Insights: Reproductive Health* 11 (2017): 3-4.

133 *Intended Parents, All You Need to Know About Completing a Surrogacy in Thailand*, pristup 11. kolovoza 2023., <https://surrogate.com/intended-parents/international-surrogacy/surrogacy-in-thailand/>.

državama SAD-a,¹³⁴ ali i ukrajinskom zakonodavstvu¹³⁵ koje na surogat majčinstvo gleda kao rezultat rodne ravnopravnosti.¹³⁶ No, treba napomenuti da Rusija i Ukrajina ne preferiraju genetsko surogat majčinstvo, dapače potonja ga država eksplicite zabranjuje.¹³⁷ Unatoč slobodi ugovaranja,¹³⁸ ipak se daju određene smjernice o uvjetima koje trebaju zadovoljiti obje ugovorne strane.¹³⁹ U Rusiji¹⁴⁰ surogat majke

134 Tzv. *Surrogacy-Friendly States* su: Connecticut, Delaware, Kalifornija, Maine, New Hampshire, New Jersey, New York, Oregon, Rhode Island i Washington.

135 Surogat je majčinstvo uređeno odredbom čl. 123 st. 2. Ukrajinskog obiteljskog zakona iz 2002. godine te Naredbama Ministarstva zdravstva. Opće odredbe o medicinski potpomognutoj oplodnji i implantaciji embrija sadržavala je Naredba br. 24 Ministarstva zdravstva od 4. veljače 1997., dok se izraz surogat majčinstvo prvi put spominje u Naredbi br. 771 Ministarstva zdravstva od 23. prosinca 2008., ali bez detaljnije definicije ovog fenomena. Danas je Naredba Ministarstva zdravstva Ukrajine br. 787 od 9. rujna 2013. primarni dokument u domeni surogat majčinstva koji u 6. odjeljku sadrži sve relevantne odredbe koje se tiču nužnih pretpostavki i samoga postupka njegove provedbe. Vidi u: Reznik, Yakushchenko, „Legal considerations surrounding surrogacy in Ukraine“, 1050; Anna Lelyuk, *Ukraine: Ukrainian Surrogacy Laws*, pristup 11. srpnja 2023., <https://www.mondaq.com/family-law/205832/ukrainian-surrogacy-laws>; *Surrogacy in Ukraine*, pristup 11. listopada 2023., https://www.familylaw.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=64&lang=en.

136 Amandman na čl. 123. Obiteljskog zakona kojim se smatralo surogat majčinstvo savršenim ekvivalentom potpomognutoj oplodnji zbog muške neplodnosti. Vidi u: Daniela Danna, „The Subrogation of Motherhood: A Judicial Institution that puts Kinship on the Market“, *Salute e Societa* 18, br. 1 (2019): 46.

137 Naredbom Ministarstva zdravstva Ukrajine br. 787 od 9. rujna 2013. jasno je navedeno u t. 6.1. da surogat majka ne smije biti genetski povezana s djetetom koje nosi (dozvoljeno je biti surogat majkom bliskim srodnicima). Vidi u: *Ministry of Health of Ukraine Order 9.9.2013. No. 787*, pristup 18. listopada 2023., https://www.mother-surrogate.com/pdf/surrogate_motherhood_law.pdf; O.B. Telyk, „Certain Problems of Family Law and Probable Ways to Solve Them“, *Legal scientific electronic journal* 2 (2021): 104.

138 U Ukrajini namjeravani roditelji plaćaju stvarne troškove i naknadu surogat majci kako je to predviđeno ugovorom o surogat majčinstvu. Prema odredbi čl. 632. Građanskog zakona visinu iznosa naknade slobodno određuju ugovorne strane, to eksplicite proizlazi da ne postoji ograničenje vrijednosti naknade i stvarnih troškova koji se plaćaju surogat majci. Vidi u: Građanski zakonik Ukrajine (*Tsyvilnyi Kodeks Ukrayiny*, Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, br. 435-IV od 16. siječnja 2003.).

139 Surogat je majčinstvo u Ukrajini rezervirano isključivo za heteroseksualne bračne parove koji se bore s neplodnošću, a sporazum o surogat majčinstvu mora biti u pisanom obliku i sklopljen prije prijenosa embrija u surogat majku te ovjeren kod javnog bilježnika. Surogat majka mora biti punoljetna poslovno sposobna žena koja nema medicinskih kontraindikacija i već je ranije iznijela urednu trudnoću te mora biti objektivno informirana o postupku surogat majčinstva (Naredba br. 787 Ministarstva zdravstva od 9. rujna 2013.).

140 Surogat je majčinstvo regulirano trima zakonima: 1.) prema čl. 55. st. 9. i st. 10. Saveznog zakona o zaštiti zdravlja građana iz 2011. (*Federal Law on Basics of Health Protection of the Citizens in the Russian Federation*, br. 323-FZ, pristup 25. rujna 2024., <https://natlex.ilo.org/dyn/natlex2/natlex2/files/download/102297/323-FZ.pdf>), 2.) prema čl. 51. st. 4. i čl. 52. st. 3. Obiteljskog zakona (*Russian Federation: Family Code*, br. 223-FZ, pristup 23. rujna 2024., <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1995/en/102785>) i 3.) prema čl. 16. Saveznog zakona o građanskom statusu (*Russian Federation: Federal Law on Acts of Civil Status*, br. 143-FZ, pristup 23. rujna 2024., <https://base.garant.ru/500173972/>). Gestacijsko surogat majčinstvo, čak i komercijalno, legalno je i dostupno svim punoljetnim osobama.

svoju trudnoću ne percipiraju kao altruistički čin, već kao „posao“ lišen nepotrebne komunikacije s namjeravanim roditeljima, s kojima se veza, nakon rođenja djeteta, prekida.¹⁴¹ Surogat majčinstvo u Rusiji je regulirano Obiteljskim zakonom. Prema odredbi čl. 51. st. 4. ruskog Obiteljskog zakona „kao roditelji djeteta upisuju se osobe koje su u braku i koje su dale pisani pristanak na implantaciju zametka u drugu ženu (surogat majku) u svrhu začeća i rađanja djeteta.“ No, od prosinca 2022. godine surogat je majčinstvo u Rusiji rezervirano isključivo za ruske državljanke ili parove u kojima je barem jedan namjeravani roditelj ruski državljanin.¹⁴²

3.5. Zaključna razmatranja o kontekstu problematike surogat majčinstva

Analizirajući različite zakonodavne pristupe u pogledu regulacije surogat majčinstva, razvidno je da su isti zapravo odraz moralnog i društvenog okrilja pod kojim su doneseni. Drugim riječima, normativna ograničenja (ili izostanak istih) rezultat su moralnih i (bio)etičkih društvenih postulata na kojima počivaju.¹⁴³ Modalitet surogat majčinstva, koji je impostiran na altruističkim postulatima ostvarenja roditeljstva, u velikom broju država nailazi na pozitivan odjek. No, prema mišljenju autorice ovoga rada, iako je odluka o surogat majčinstvu duboko osobna i tiče se autonomije pojedinca u pogledu slobode izbora, ona ne smije biti podložna apsolutnoj dispoziciji ukoliko je u koliziji sa susudom i svrhom kojoj teži. Drugim riječima, odluka o surogat majčinstvu ne smije ni dehumanizirati surogat majku ni komercijalizirati ljudsko tijelo. Stoga, iako je pozdravna altruistička pretenzija surogat majčinstva, u državama koje naginju tom opredjeljenju, zakonom su detaljno regulirani uvjeti i načini njegovog provođenja (primjerice u Izraelu ili Tajlandu), dok pojedine države čak eksplicite zabranjuju komercijalni oblik (poput Nizozemske). Pri tome se u komercijalni aspekt surogat majčinstva ne podvode troškovi koji nastaju u pogledu „održavanja trudnoće“, već samo naknada koja se isplaćuje surogat majci za „iznesenu trudnoću“, napose kao nagrada za „nusprodukt.“ Naime, (samo) potonja naknada, prema mišljenju autorice, aludira da je (začeće i) rođenje djeteta motivirano novčanom satisfakcijom, a ne željom da se „pomogne“ namjeravanim roditeljima u ostvarenju roditeljstva, čime se čin trudnoće i poroda svodi na ekonomsku

Skup medicinskih indikacija koje se zahtijevaju su: Müllerova ageneza, sinehija šupljine maternice, deformitet šupljine maternice ili cerviksa, somatske bolesti koje su kontraindikacije za trudnoću ili ponovljeni neuspjeh IVF-a unatoč korištenju visokokvalitetnih embrija. Vidi u: Konstantin Svitnev, „Legal Regulation of Assisted Reproduction Treatment in Russia“, *Reproductive BioMedicine Online* 20, br. 7 (2010): 893.

141 Marcin Smietana, Sharmila Rudrappa i Christina Weis, „Moral Frameworks of Commercial Surrogacy within the US, India and Russia“, *Sexual and Reproductive Health Matters* 29, br. 1 (2021): 388.

142 U prosincu 2022. godine donji dom ruskog Parlamenta (Duma) izglasao je zakon kojim se strancima zabranjuje korištenje ruskih surogat majki. Vidi u: *Russian Lawmakers Pass Bill Banning Surrogacy for Foreigners*, pristup 25. kolovoza 2023., <https://apnews.com/article/crime-children-vyacheslav-volodin-russia-government-f239b1014308d4a5ab40c9d3a2de21a7>.

143 Usp. Roksandić Vidlička, Hrčić i Kirin, *Bioethical and legal challenges of surrogate motherhood in the Republic of Croatia*, 39.

transakciju. Također, u pogledu modaliteta izvršenja altruističkog surogat majčinstva, većina država dopušta samo gestacijsko jer je lišeno genetske veze surogat majke i djeteta, budući da dijete sadrži genetski materijal namjeravanih roditelja (ponekad u kombinaciji sa spolnim stanicama darivatelja), čime se izbjegavaju pravni problemi koji bi mogli proizaći iz biološke veze surogat majke i djeteta kojeg nosi.

No, ne smijemo smetnuti s uma da je u ozračju složenih društvenih odnosa koje implicira surogat majčinstvo, teško postići normativnu pragmatičnost. Kako bi se otklonile etičke i pravne dileme koje ono pobuđuje, potrebno je, prije zakonske regulacije surogat majčinstva, kritički valorizirati i preispitati prednosti te nedostatke koje ono nosi kroz sustavnu, interdisciplinarnu, znanstvenu i javnu raspravu. U Hrvatskoj (još) nije podignuta na pijedestal društvenih interesa problematika surogat majčinstva. Nedostaje javnog diskursa i znanstvenoistraživačkih rasprava u tom smjeru, iz čega je razvidno da (još) nije sazrelo „podneblje“ za pravnu regulaciju ove materije. No, neovisno o tome što je trenutno hrvatsko normativno ozračje u kontekstu problematike surogat majčinstva negativno konotirano, autorica smatra da postoje normativni temelji za (eventualnu) nadogradnju ukoliko se ukaže potreba za zakonskom regulacijom. Pri tome se prvenstveno misli na nadogradnju postojećih zakonskih odredbi Zakona o medicinski potpomognutoj oplodnji i Obiteljskog zakona. U odnosu na prvi navedeni zakon kojim se zabranjuje praksa surogat (zamjenskog) majčinstva, *de lege ferenda* trebalo bi ići u smjeru izmjena u pogledu dopustivosti, ali samo kao altruističkog oblika pod taksativno navedenim okolnostima. Također bi bilo potrebno, prema mišljenju autorice, specificirati uvjete koji trebaju biti zadovoljeni od strane surogat majke, zatim prava i obveze koji nastaju za obje ugovorne strane (u redovnim i izvanrednim okolnostima, npr. malformacije djeteta) te postupanje liječničkog i medicinskog osoblja koje sudjeluje u tom procesu. U odnosu na ostvarenje, napose prijenos roditeljskih prava sa surogat majke na namjeravane roditelje, autorica smatra da bi trebalo dopuniti postojeće odredbe Obiteljskog zakona te kao mogućnost stjecanja roditeljskog prava, pored posvojenja, uvesti praksu surogat majčinstva, pri čemu bi presumpcija majke kao žene koja je rodila dijete ostala neokrnjena.¹⁴⁴

4. ZAKLJUČAK

Surogat majčinstvo, kao najkontroverzniji fenomen medicinski potpomognute oplodnje, u žarištu je moralnih, etičkih i pravnih rasprava koje polariziraju javno mnijenje. No, ta polarizacija nije nužno loša jer nedvojbeno pokazuje da društvo nije indolentno, već aktivno sudjeluje u raspravama i procesima oblikovanja društveno poželjne politike.¹⁴⁵ Međutim, ambivalentnost koja je imanentna surogat majčinstvu rezultirala je oprečnim društvenim viđenjima njezine opravdanosti i (moralne) prihvatljivosti. Iz tog joj razloga nedostaje univerzalna apologija i unificirani pristup pravnoj regulaciji koji se razlikuje ne samo među državama različite pravne tradicije, već i unutar država koje dijele iste zajedničke interese (poput SAD-a ili EU-a).

144 Usp. Roksandić Vidlička, Hrstić i Kirin, „Bioethical and Legal Challenges“, 42, 56.

145 De Alcantara, „Surrogacy in Japan“, 427.

Unatoč svim poteškoćama koje nosi pravna regulacija surogat majčinstva, potpuna zabrana nije panaceja koja će potisnuti želju za roditeljstvom, napose u ozračju suvremenih mogućnosti potpomognute oplodnje, pomoću kojih je realizacija roditeljstva postala dostupna i (legalno) ostvariva već dugi niz godina (u brojnim državama svijeta). Kako se pokazalo do sada, potpuna zabrana potencijalno (pre) usmjerava namjeravane roditelje prema državama u kojima se praksa surogat majčinstva legalno ordinira, što ih onda suočava s pravnim poteškoćama prilikom povratka u zemlju prebivališta. Pravni se limb u pogledu regulacije surogat majčinstva, koji danas postoji u većini država, pokazuje iznimno štetnim za ugovorne strane, napose za dijete koje snosi posljedice kolateralne žrtve sukoba želje roditelja za potomstvom i državne zabrane surogat majčinstva.

Iako još uvijek prožeta kompleksnim pravno-etičkim dilemama, praksa surogat majčinstva (nesporno) dobiva legitimitet u mnogim državama diljem svijeta. Navedeno je razvidno iz detaljne zakonske regulacije i državne kontrole surogat majčinstva koju provode neke države (Izrael), zatim prešutnog prihvaćanja i sudskog odobravanja u brojnim američkim saveznom državama, ili propisivanja (strogih) zakonskih uvjeta koji trebaju biti ispunjeni od strane obiju ugovornih strana (kao što je slučaj u Tajlandu, Ukrajini i Grčkoj), a u cilju uspješnog izvršenja ugovornih obveza.

Također, najnovije tendencije idu u smjeru donošenja međunarodnih normativnih smjernica za zaštitu prava djece rođene surogat majčinstvom. Dakle, primarna se fokusiranost disperzirala s etičke i društvene prihvatljivosti surogat majčinstva na problematiku izvršenja međunarodnih sporazuma o surogat majčinstvu, napose dodjeljivanja državljanstva djeci rođenoj od strane surogat majke. Ova je aberacija razvidna ne samo u teorijskim i znanstvenim raspravama, već i u praksi (američkih i europskih) sudova.

No, kako bi se ujednačio normativni pristup neuralgičnoj problematici surogat majčinstva prethodno je potrebno transponirati etičke i pravne dileme koje su prepreka uspješnom pravnom odgovoru. Drugim riječima, potrebna je kritička validacija medicinskih dostignuća u ozračju suvremenih stremljenja kontemporarna društva te njihova (bio)etička prihvatljivost, kako bi se potaknuo normativni aktivizam. Dok se to ne ostvari, teško će se kompleksni društveni odnosi koji proizlaze iz surogat majčinstva, svesti na (ujednačenu) normativnu pragmatičnost.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Arshagouni, Paul G. „Be Fruitful and Multiply, by Other Means, if Necessary: The Time Has Come to Recognize and Enforce Gestational Surrogacy Agreements“. *DePaul Law Review* 61, br. 3 (2012): 799-848.
2. Baron, Teresa. „Double-Donor Surrogacy and the Intention to Parent“. *Bioethics* 38, br. 7 (2024): 609-615.
3. Benshushan, Abraham i Joseph G. Schenker. „Legitimizing Surrogacy in Israel“. *Human reproduction* 12, br. 8 (1997): 1832-1834.
4. Brugger, Kristiana. „International Law in the Gestational Surrogacy Debate“. *Fordham International Law Journal* 35, br. 3 (2012): 665-697.

5. Brunet, Laurence, Janeen Carruthers, Konstantina Davaki, Derek King, Claire Marzo i Julie Mccandless. *A Comparative Study on the Regime of Surrogacy in EU Member States*. Brussels: European Parliament, 2013.
6. Caamano, Jessica M. „International, Commercial, Gestational Surrogacy through the Eyes of Children Born to Surrogates in Thailand: A Cry for Legal Attention“. *Boston University Law Review* 96 (2016): 571-607.
7. Caster, Austin. „Don't Split the Baby: How the U.S. Could Avoid Uncertainty and Unnecessary Litigation and Promote Equality by Emulating the British Surrogacy Law Regime“. *Connecticut Public Interest Law Journal* 10, br. 2 (2011): 139-184.
8. Cohen, Glenn. „Circumvention Tourism“. *Cornell Law Review* 97, br. 6 (2012): 1309-1398.
9. Constantinidis, Deborah i Roger Cook. „Australian Perspectives on Surrogacy: The Influence of Cognitions, Psychological and Demographic Characteristics“. *Human Reproduction* 27, br. 4 (2012): 1080-1087.
10. Cook, Rachel, Shelley Day Sclater i Felicity Kaganas. *Surrogate Motherhood: International Perspectives*. London: Bloomsbury Publishing, 2003.
11. Courduriès, Jérôme. „At the Nation's Doorstep: The Fate of Children in France Born Via Surrogacy“. *Reproductive Biomedicine & Society Online* 7 (2018): 47-54.
12. Danna, Daniela. „The Subrogation of Motherhood: A Judicial Institution that Puts Kinship on the Market“. *Salute e Società* 18, br. 1 (2019): 44-59.
13. Davis, Erica. „The Rise of Gestational Surrogacy and the Pressing Need for International Regulation“. *Minnesota Journal of International Law* 21, br. 1 (2012): 120-141.
14. De Alcantara, Marcelo. „Surrogacy in Japan: Legal Implications for Parentage and Citizenship“. *Family Court Review* 48, br. 3 (2010): 417-430.
15. Donev, Dejan. „Surogat (zamjensko) majčinstvo ili treba li se maternica iznajmljivati?“. *Pannoniana* 3, br. 1-2 (2019): 239-262.
16. Doskočil, Ondřej. „‘Any Surrogate Mothers?’ A Debate on Surrogacy in Internet Discussion Forums“. *Human Affairs* 30 (2020): 10-26.
17. Ellenbogen, Adrian, Dov Feldberg i Vyacheslav Lokshin. „Surrogacy - A Worldwide Demand. Implementation and Ethical Considerations“. *Gynecological and Reproductive Endocrinology and Metabolism* 2, br. 2 (2021): 66-73.
18. Flores, Claudia. „Accounting for the Selfish State: Human Rights, Reproductive Equality, and Global Regulation of Gestational Surrogacy“. *Chicago Journal of International Law* 23, br. 2 (2022): 391-450.
19. Gelmann, Emily. „I'm Just the Oven, It's Totally Their Bun: The Power and Necessity of the Federal Government to Regulate Commercial Gestational Surrogacy Arrangements and Protect the Legal Rights of Intended Parents“. *Women's Rights Law Reporter* 32, br. 2/3 (2011): 159-192.
20. González, Noelia Igareda. „Legal and Ethical Issues in Cross-Border Gestational Surrogacy“. *Fertil Steril* 113, br. 5 (2020): 916-919.
21. González, Noelia Igareda. „Regulating Surrogacy in Europe: Common Problems, Diverse National Laws“. *European Journal of Women's Studies* 26, br. 2 (2019): 1-12.
22. Gruenbaum, Daniel. „Foreign Surrogate Motherhood: *mater semper certa erat*“. *The American Journal of Comparative Law* 60, br. 2 (2012): 475-505.
23. Hofman, Darra L. „‘Mama's Baby, Daddy's Maybe.’ A State-by-State Survey of Surrogacy Laws and Their Disparate Gender Impact“. *William Mitchell Law Review* 35, br. 2 (2009): 450-468.
24. Holá, Denisa. *Právní aspekty asistované reprodukce*. Plzeň: Právnícká fakulta, 2016.
25. Hrabar, Dubravka. „Surogatno majčinstvo kao moderan oblik eksploatacije žena i trgovine djecom“. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 70, br. 2-3 (2020): 171-212.

26. Ilany, Yael i Netta Ilany. „The LGBT Community in Israel: Access to the Surrogacy Procedure and Legal Right for Equality, Family Life and Parenthood“. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 83, br. 1 (2021): 85-98.
27. Iliadou, Marianna. „Surrogacy and the ECtHR: Reflections on Paradiso and Campanelli v Italy“. *Medical Law Review* 27, br. 1 (2018): 144-154.
28. Inhorn, Marcia C. i Pasquale Patrizio. „Rethinking Reproductive ‘Tourism’ as Reproductive ‘Exile’“. *Fertility and Sterility* 92, br. 3 (2009): 904-906.
29. Krim, Todd M. „Beyond Baby M. International Perspectives on Gestational Surrogacy and the Demise of the Unitary Biological Mother“. *Annals of Health Law* 5 (1996): 193-226.
30. Lindenman, Elizabeth, Marguerite K. Shepard i Ora Hirsch Pescovitz. „Müllerian Agenesis: An Update“. *Obstetrics & Gynecology* 90, br. 2 (1997): 307-312.
31. Margalit, Yehezkel. „In Defense of Surrogacy Agreements: A Modern Contract Law Perspective“. *William & Mary Journal of Race, Gender, and Social Justice* 20, br. 2 (2014): 423-468.
32. Markens, Susan. *Surrogate Motherhood and the Politics of Reproduction*. Berkeley: University of California Press, 2007.
33. Maydanyk, Roman A. i Kateryna V. Moskalenko. „Towards Creation of Unified Regulation on Surrogacy in Europe: Recent Trends and Future Perspectives“. *Wiadomości Lekarskie* 73, br. 12 (2020): 2865-2870.
34. McEwen, Angie G. „So You’re Having Another Woman’s Baby: Economics and Exploitation in Gestational Surrogacy“. *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 32, br. 1 (1999): 271-304.
35. McLachlan, Hugh V. i John Kim Swales. „Commercial Surrogate Motherhood and the Alleged Commodification of Children. A Defense of Legally Enforceable Contracts“. *Law and Contemporary Problems* 72, br. 3 (2009): 91-107.
36. Mohapatra, Seema. „Stateless Babies & Adoption Scams: A Bioethical Analysis of International Commercial Surrogacy“. *Berkeley Journal of International Law* 30, br. 2 (2012): 412-450.
37. Mortazavi, Sarah. „It Takes a Village to Make a Child: Creating Guidelines for International Surrogacy“. *The Georgetown Law Journal* 100, br. 6 (2012): 2249-2290.
38. Mutcherson, Kimberley M. „Welcome to the Wild West: Protecting Access to Cross Border Fertility Care in the United States“. *Cornell Journal of Law and Public Policy* 22, br. 2 (2012): 349-394.
39. Pande, Amrita. „Commercial Surrogacy in India: Manufacturing a Perfect Mother Worker“. *Signs* 35, br. 4. (2010): 969-992.
40. Patel, Nayana Hitesh, Yuvraj Digvijaysingh Jadeja, Harsha Karsan Bhadarka, Molina Niket Patel, Niket Hitesh Patel i Nilofar Rahemathkhan Sodagar. „Insight into Different Aspects of Surrogacy Practices“. *Journal of Human Reproductive Sciences* 11, br. 3 (2018): 212-218.
41. Patton, Brock A. „Buying Newborn: Globalization and the Lack of Federal Regulation of Commercial Surrogacy Contracts“. *UMKC Law Review* 79, br. 2 (2010): 507-534.
42. Postgate, Nicholas. *Early Mesopotamia Society and Economy at the Dawn of History*. London: Routledge, 1992.
43. Radan, Marijana, Suzana Vuletić, Željko Rakošec i Žarko Šperanda. „Bioetička kompleksnost problematike zamjenskoga majčinstva“. *Diacovensia* 23, br. 1 (2015): 35-70.
44. Reznik, Oleg M. i Yuliia M. Yakushchenko. „Legal Considerations Surrounding Surrogacy in Ukraine“. *Wiadomości Lekarskie* 73, br. 5 (2020): 1048-1052.
45. Roksandić Vidlička, Sunčana, Dijana Hrستیć i Zrinka Kirin. „Bioethical and Legal Challenges of Surrogate Motherhood in the Republic of Croatia“. *Jahr* 3, br. 5 (2012): 37-67.

46. Ryznar, Margaret. „International Commercial Surrogacy and Its Parties“. *John Marshall Law Review* 43, br. 4 (2009): 1009-1040.
47. Sanger, Carol. „Developing Markets in Baby-Making: In the Matter of Baby M“. *Harvard Journal of Law & Gender* 30, br. 1 (2007): 67-98.
48. Schenker, Joseph G. „Legitimising Surrogacy In Israel: Religious Perspective“. U: *Surrogate Motherhood: International Perspectives*, ur. Rachel Cook, Shelley Day Sclater i Felicity Kaganas, 243-260. London: Bloomsbury Publishing, 2003.
49. Schover, Leslie R. „Cross-Border Surrogacy: The Case of Baby Gammy Highlights the Need for Global Agreement on Protections for All Parties“. *Fertility and Sterility* 102, br. 5 (2014): 1258-1259.
50. Scott, Elizabeth S. „Surrogacy and the Politics of Commodification“. *Law and Contemporary Problems* 72, br. 3 (2009): 109-146.
51. Semba, Yukari, Chiungfang Chang, Hyunsoo Hong, Ayako Kamisato, Minori Kokado i Kaori Muto. „Surrogacy: Donor Conception Regulation in Japan“. *Bioethics* 24, br. 7 (2010): 348-357.
52. Sills, Eric Scott i Clifford M. Healy. „Building Irish Families through Surrogacy: Medical and Judicial Issues for the Advanced Reproductive Technologies“. *Reproductive Health* 5 (2008): 1-11.
53. Smerdon, Usha Rengachary. „Crossing Bodies, Crossing Borders: International Surrogacy Between the United States and India“. *Cumberland Law Review* 39, br. 1 (2008): 15-86.
54. Smietana, Marcin, Sharmila Rudrappa i Christina Weis. „Moral Frameworks of Commercial Surrogacy within the US, India and Russia“. *Sexual and Reproductive Health Matters* 29, br. 1 (2021): 377-393.
55. Spar, Debora L. *The Baby Business, How Money, Science and Politics Drive the Commerce of Conception*. Cambridge: Harvard Business School Press, 2006.
56. Spaulding, Sachi. „Surrogacy and Japan: A Case for Regulation Permalink“. *UCLA Pacific Basin Law Journal* 38, br. 1 (2021): 61-84.
57. Spivack, Carla. „The Law of Surrogate Motherhood in the United States“. *The American Journal of Comparative Law* 58, br. 1 (2010): 97-114.
58. Stasi, Alessandro. „Protection of Children Born through Assisted Reproductive Technologies Act, B.E. 2558: The Changing Profile of Surrogacy in Thailand“. *Clinical Medicine Insights: Reproductive Health* 11 (2017): 1-7.
59. Svitnev, Konstantin. „Legal Regulation of Assisted Reproduction Treatment in Russia“. *Reproductive BioMedicine Online* 20, br. 7 (2010): 892-894.
60. Telnik, O.B. „Certain Problems of Family Law and Probable Ways to Solve them“. *Legal Scientific Electronic Journal* 2 (2021): 103-107.
61. Trowse, Pip. „Surrogacy: Is it Harder to Relinquish Genes?“. *Journal of Law and Medicine* 18, br. 3 (2011): 614-633.
62. Vayena, Effy, Patrick J. Rowe i P. David Griffin. *Current Practices and Controversies in Assisted Reproduction, Report of a WHO Meeting*. Geneva: World Health Organization, 2002.
63. Vonk, Machteld. „The Role of Formalised and Non-Formalised Intentions in Legal Parent-Child Relationships in Dutch Law“. *Utrecht Law Review* 4, br. 2 (2008): 117-134.
64. Whittaker, Andrea. „From ‘Mung Ming’ to ‘Baby Gammy’: A Local History of Assisted Reproduction in Thailand“. *Reproductive Biomedicine Online* 2 (2016): 71-78.
65. Zegers-Hochschild, Fernando, G. David Adamson, Jacques de Mouzon, Osamu Ishihara, R. Mansour, Karlgoosta Nygren, Elizabeth Sullivan i Sheryl van der Poel. „The International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) Revised Glossary on ART Terminology, 2009“. *Human Reproduction* 24, br. 11 (2009): 2683-2687.

66. Zegers-Hochschild, Fernando, G. David Adamson, Silke Dyer, Catherine Racowsky, Jacques de Mouzon, Rebecca Sokol, Laura Rienzi, Arne Sunde, Lone Schmidt, Ian D. Cooke, Joe Leigh Simpson i Sheryl van der Poel. „The International Glossary on Infertility and Fertility Care, 2017“. *Human reproduction* 32, br. 9 (2017): 1786-1801.

Pravni propisi:

1. 2018 Louisiana Laws Revised Statutes, Title 9 - Civil Code -Ancillaries. RS 9:2719 - Contract for a Genetic Gestational Carrier; Nullity. Justia US Law. Pristup 11. rujna 2023. <https://law.justia.com/codes/louisiana/2018/code-revisedstatutes/title-9/rs-9-2719/>
2. 2022 Arizona Revised Statutes, Title 25 - Marital and Domestic Relations. § 25-218 - Surrogate Parentage Contracts; Prohibition; Custody; Definition. Justia US Law. Pristup 11. kolovoza 2023. <https://law.justia.com/codes/arizona/2022/title-25/section-25-218/>
3. 2022 Nevada Revised Statutes, Chapter 126 - Parentage NRS 126.660 - Donor not Parent of Child Conceived by Means of Assisted Reproduction. Justia US Law. Pristup 11. rujna 2023. <https://law.justia.com/codes/nevada/2022/chapter-126/statute-126-660/>
4. 2022 New Hampshire Revised Statutes, Title XII - Public Safety and Welfare, Title 168-B - Surrogacy, Section 168-B:1 - Definitions. Justia US Law. Pristup 11. rujna 2023. <https://law.justia.com/codes/new-hampshire/2022/title-xii/title-168-b/section-168-b-1/>
5. 2022 Revised Code of Washington, Title 26 - Domestic Relations, Chapter 26.26A - Uniform Parentage Act. Justia US Law. Pristup 11. rujna 2023. <https://law.justia.com/codes/washington/2022/title-26/chapter-26-26a/>
6. 2023 Code of Virginia, Title 20 - Domestic Relations, Chapter 9 - Status of Children of Assisted Conception § 20-156. Justia US Law. Pristup 11. rujna 2023. <https://law.justia.com/codes/virginia/title-20/chapter-9/section-20-156/>
7. 2023 Florida Statutes, Title XLIII - Domestic Relations, Chapter 742 - Determination of Parentage. Justia US Law. Pristup 11. rujna 2023. <https://law.justia.com/codes/florida/title-xliii/>
8. 2023 Illinois Compiled Statutes, Chapter 750 - FAMILIES, 750 ILCS 47 - Gestational Surrogacy Act. Just US Law. Pristup 11. rujna 2023. <https://law.justia.com/codes/illinois/chapter-750/act-750-ilcs-47/>
9. 2023 Michigan Compiled Laws, Chapter 722 - Children, Act 199 of 1988 - Surrogate Parenting Act (722.851 - 722.863), Section 722.855 - Surrogate Parentage Contract as Void and Unenforceable. Justia US Law. Pristup 11. kolovoza 2023. <https://law.justia.com/codes/michigan/chapter-722/statute-act-199-of-1988/section-722-855/>
10. 2023 New Jersey Revised Statutes, Title 9 - Children-Juvenile and Domestic Relations Courts, Section 9:17-65 - Requirements for a Gestational Carrier Agreement. Justia US Law. Pristup 11. kolovoza 2023. <https://law.justia.com/codes/new-jersey/title-9/section-9-17-65/#:~:text=In%20addition%2C%20an%20unenforceable%20gestational,in%20whole%20or%20in%20part%2C>
11. Austrijski Zakon o reproduktivnoj medicini (*Fortplanzungsmedizingesetz*), BGBl. br. 275/92., s posljednjim izmjenama BGBl. br. 58/18.
12. California Code, Family Code - FAM (2023), Part 7. Surrogacy and Donor Facilitators, Assisted Reproduction Agreements for Gestational Carriers, and Oocyte Donations. FindLaw. Pristup 23. kolovoza 2023. <https://codes.findlaw.com/ca/family-code/#!tid=N04C0F8C05AA411E5A5FFDAB841099901>
13. Češki Novi građanski zakon (*Zákon občanský zákoník*), Sbirka zákonů, br. 89/12 od 3. veljače 2012.
14. Finski Kazneni zakon (*Rikoslaki*). Finlex, br. 2012/28. Pristup 23. rujna 2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L25>
15. Finski Zakon o liječenju neplodnosti (*Laki hedelmöityshoidoista*). Finlex, br. 1237/06. Pristup 6. studenoga 2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237>

16. Finski Zakon o majčinstvu (*Äitiyslaki*). Finlex, br. 253/18. Pristup 23. rujna 2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180253>
17. Francuski Građanski zakon (*Code Civil*). Légifrance. Pristup 21. rujna 2023. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006136059/#LEGISCTA000006136059
18. Francuski Kazneni zakon (*Code pénal*). Légifrance. Pristup 21. rujna 2023. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/
19. Građanski zakonik Ukrajine (*Tsyvylnyi Kodeks Ukrayiny*), Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, br. 435-IV od 16. siječnja 2003.
20. Grčki Zakon 3089/2002 o medicinski potpomognutoj oplodnji (*Νόμος 3089/2002: Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή*), ΦΕΚ, br. 327/A od 23. prosinca 2002.
21. Grčki Zakon 3305/2005 o primjeni medicinski potpomognute oplodnje (*Νόμος 3305/2005: Εφαρμογή της Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής*), ΦΕΚ, br. 17/A od 27. siječnja 2005.
22. Indijski Zakon o (regulaciji) surogat majčinstvu (*The Surrogacy (Regulation) Act 2021, no. 47*), The Gazette of India. Pristup 18. rujna 2023. <https://dhr.gov.in/sites/default/files/Surrogacy%20Regulation%20ACT%202021.pdf>
23. Izraelski Zakon o donaciji jajnih stanica (*תש"ע-2010, תויציב תמורת קוח*), Sefer Ha-Chukkim, br. 2242 od 13. lipnja 2010, s posljednjom izmjenom od 18. rujna 2023.
24. Izraelski Zakon o ugovoru o nošenju embrija iz 1996. (*פירבוע תאי של ביצתה קוח, תש"ג-1996*), Sefer Ha-Chukkim, br. 1577 od 17. ožujka 1996., s posljednjom izmjenom od 18. rujna 2023.
25. Južnoafrički Zakon o djeci iz 2005. (*South Africa Children's Act*), Government Gazette, br. 38/05 od 19. lipnja 2006.
26. Kanadski Zakon o (medicinski) potpomognutoj oplodnji (*The Assisted Human Reproduction Act, S.C. 2004, c. 2*) od 29. ožujka 2004. Government of Canada, Justice Laws Website. Pristup 8. listopada 2023. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/a-13.4/page-1.html>
27. Nizozemski Kazneni zakon (*Wetboek van Strafrecht*). Overheid.nl. Pristup 23. rujna 2024. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2024-07-01>
28. *Norme in materia di procreazione medicalmente assistita, Legge 19 febbraio 2004, n. 40*, Gazzetta Ufficiale, br. 45/04 od 24. veljače 2004.
29. Norveški Zakon o djeci i roditeljima (*Lov om barn og foreldre (barneleva)*) od 1. siječnja 1982., s posljednjim izmjenama od 1. rujna 2023. Lovdata. Pristup 23. kolovoza 2023. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>
30. Norveški Zakon o medicinskoj uporabi biotehnologije (*Lov om medisinsk bruk av bioteknologi*) od 1. siječnja 2004., s posljednjim izmjenama od 29. ožujka 2022. Lovdata. Pristup 8. listopada 2023. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-12-05-100>
31. Novozelandski Zakon o medicinski potpomognutoj oplodnji iz 2004. (*Human Assisted Reproductive Technology Act 2004*), The New Zealand Gazette, br. 92/04 od 21. studenoga 2004.
32. Njemački Zakon o posvojenju (*Adoptionsvermittlungsgesetz*) od 22. prosinca 2001., BGBl. I 2002 S. 354, s posljednjim izmjenama od 12. veljače 2021., BGBl. I S. 226.
33. Njemački Zakon o zaštiti embrija (*Embryonenschutzgesetz*) od 13. prosinca 1990., BGBl. I S. 2746, s posljednjim izmjenama od 21. studenoga 2011., BGBl. I S. 2228.
34. Portugalski Zakon 25/2016 od 22. kolovoza, koji regulira pristup surogat majčinstvu, uvodeći 3. izmjenu Zakona 32/2006 (*Lei n.º 25/2016 de 22 de agosto Regula o acesso à gestação de substituição, procedendo à terceira alteração à Lei n.º 32/2006, de 26 de julho, procriação medicamente assistida*), Diário da República, br. 160 od 22. kolovoza 2016.

35. Ruski Obiteljski zakon (*Semeinyi kodeks rossiiskoi federatsii*), Rossiyskaya Gazeta, br. 223-FZ od 29. prosinca 1995.
36. Španjolski Organski zakon 1/2023 od 28. veljače (*Ley Orgánica 1/2023, de 28 de febrero, por la que se modifica la Ley Orgánica 2/2010, de 3 de marzo, de salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntaria del embarazo*), Boletín Oficial del Estado, br. 51 od 1. ožujka 2023.
37. Španjolski Zakon 14/2006 od 26. svibnja o potpomognutoj oplodnji (*Ley 14/2006, de 26 de mayo, sobre técnicas de reproducción humana asistida*), Boletín Oficial del Estado, br. 126 od 27. svibnja 2006.
38. Švicarski Savezni zakon o medicinski potpomognutoj oplodnji (*Bundesgesetz über die medizinisch unterstützte Fortpflanzung - Fortpflanzungsmedizinengesetz, FMedG*) od 18. prosinca 1998., BBl 1996 III 205.
39. Tajlandski Zakon o zaštiti djece rodene medicinski potpomognutom oplodnjom iz 2015. (*Protection of a Child Born by Medically Assisted Reproductive Technology Act*), Government Gazette, V 132, P 38 od 1. svibnja 2015.
40. Talijanski Zakon o medicinski potpomognutoj oplodnji br. 40 (*Legge 19 febbraio 2004, n.40*), Gazzeta Ufficiale, br. 45/04 od 24. veljače 2004.
41. *The North Dakota Century Code, Title 14 - Domestic Relations and Persons. Chapter 14-18 - Uniform Status of Children of Assisted Conception Act*. Legislative Branch. Pristup 11. rujna 2023. <https://ndlegis.gov/general-information/north-dakota-century-code/index.html>
42. Ukrajinski Obiteljski zakon (*Simeynyy akt*), Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy, br. 21-22 od 10. siječnja 2002.
43. *Vládní návrh na vydání zákona občanský zákoník*. Parlament Češke Republike, Zastupnički dom. Pristup 19. kolovoza 2023. <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=71122&pdf=1>
44. Zakon o ljudskoj oplodnji i embriologiji Ujedinjenog Kraljevstva iz 2008. (*Human Fertilisation and Embryology Act, 2008 c. 22*) od 13. studenoga 2008. Legislation.gov.uk. Pristup 11. rujna 2023. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/22/contents>
45. Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji, Narodne novine, br. 86/12.
46. Zakon o surogat majčinstvu iz 1985. Ujedinjenog Kraljevstva (*Surrogacy Arrangements Act 1985 c. 49*) od 16. srpnja 1985. Legislation.gov.uk. Pristup 11. rujna 2023. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/49>
47. Zakon o surogat majčinstvu Novog Južnog Walesa (*Surrogacy Act 2010*), New South Wales Government Gazette, br. 102 od 7. lipnja 2011.
48. Zakon o ugovoru o gestacijskom nositelju New Jersey (*New Jersey Gestational Carrier Agreement Act*), State of New Jersey, Assembly br. 1704 od 12. veljače 2018.

Sudska praksa:

1. ESLJP, C protiv Italije, br. zahtjeva 47196/21 od 31. kolovoza 2023.
2. ESLJP, D protiv Francuske, br. zahtjeva 11288/18 od 16. srpnja 2020.
3. ESLJP, K.K. i drugi protiv Danske, br. zahtjeva 25212/21 od 6. prosinca 2022.
4. ESLJP, Labassee protiv Francuske, br. zahtjeva 65941/11 od 26. lipnja 2014.
5. ESLJP, Mennesson protiv Francuske, br. zahtjeva 65192/11 od 26. lipnja 2014.
6. ESLJP, Paradiso i Campanelli protiv Italije, br. zahtjeva 25358/12 od 24. siječnja 2017.
7. High Court of Gujarat (India), *Jan Balaz protiv Anand Municipality*, LPA 2151/2009 od 11. studenoga 2009.
8. Presuda od 3. veljače 1988., *Matter of Baby M*, 109 N.J. 396, 537 A.2d 1227 (N.J. 1988).
9. Presuda od 12. listopada 2001., *Culliton protiv Beth Israel Deaconess Med. Ctr.*, 435 Mass. 285, 756 N.E.2d 1133 (Mass. 2001).
10. Presuda od 16. veljače 2018., *P. M. protiv T. B.*, 907 N.W.2d 522 (Iowa 2018).

11. Presuda od 22. siječnja 1998., *R. R. protiv M. H. i drugi*, 426 Mass. 501, 689 N.E.2d 790 (Mass. 1998).
12. Presuda od 26. kolovoza 2004., *Hodas protiv Morin*, 442 Mass. 544, 814 N.E.2d 320 (Mass. 2004).
13. Supreme Court of India, *Baby Manji Yamada protiv Union Of India & Anr.*, 13 SCC 518, presuda od 29. rujna 2008.

Mrežne stranice:

1. *Actualidad legislativa comentada: Aspectos generales de la reforma de la ley del aborto*. Pristup 6 lipnja 2023. <https://diariolaley.laleynext.es/dll/2023/03/02/aspectos-generales-de-la-reforma-de-la-ley-del-aborto>
2. Ali, Lorraine. *The Curious Lives of Surrogates, Culture*. Pristup 17. srpnja 2023. <https://www.newsweek.com/curious-lives-surrogates-84469>
3. *Become a Parent in Belgium with U.S. Surrogacy*. Pristup 6. srpnja 2023. <https://www.circlesurrogacy.com/parents/international-parenting/belgium#:~:text=Surrogacy%20is%20not%20legally%20regulated,case%20basis%2C%20without%20federal%20harmonization>
4. *Contribution à la réflexion sur la maternité pour autrui, Rapport d'information n° 421 (2007-2008), déposé le 25 juin 2008*. Pristup 10. listopada 2023. <https://www.senat.fr/rap/r07-421/r07-4211.html>
5. *Danes Divided on Surrogacy, Christian Network Europe*. Pristup 11. srpnja 2023. <https://cne.news/article/1441-danes-divided-on-surrogacy>
6. Dutko, Alyona Oleksandrivna. *Obiteljsko pravo Ukrajine (Сімейне право України)*. Pristup 25. rujna 2024. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2605/1/simeine%20pr.pdf>
7. Gesley, Jenny. *Netherlands: Bill to Regulate Surrogacy Introduced. Law Library of Congress, 2023*. Pristup 23. rujna 2024. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2023-08-10/netherlands-bill-to-regulate-surrogacy-introduced/?loclr=ealln>
8. *Gestational Surrogacy in Louisiana*. Pristup 11. kolovoza 2023. <https://www.creativefamilyconnections.com/us-surrogacy-law-map/louisiana>
9. *Gestational Surrogacy in Nebraska*. Pristup 11. kolovoza 2023. <https://www.creativefamilyconnections.com/us-surrogacy-law-map/nebraska/>
10. *Gestational Surrogacy Law Arizona*. Pristup 11. kolovoza 2023. <https://surrogatefirst.com/pages/gestational-surrogacy-law-arizona>
11. *Gestational Surrogacy Law in New Mexico*. Pristup 11. listopada 2023. <https://surrogatefirst.com/pages/gestational-surrogacy-law-new-mexico#:~:text=Is%20Traditional%20Surrogacy%20Legal%20in,limits%20under%20the%20adoption%20statutes>
12. *Gestational Surrogacy Law in Oklahoma*. Pristup 11. listopada 2023. <https://surrogatefirst.com/pages/gestational-surrogacy-law-oklahoma#:~:text=Is%20Traditional%20Surrogacy%20Legal%20in,as%20an%20adoption%20in%20Oklahoma>
13. *Gestational Surrogacy Law in Pennsylvania*. Pristup 11. listopada 2023. <https://www.creativefamilyconnections.com/us-surrogacy-law-map/pennsylvania/#:~:text=Traditional%20Surrogacy%20is%20permitted%20in,Surrogates%20also%20cannot%20be%20compensated>
14. *Gestational Surrogacy Law Virginia*. Pristup 7. studenoga 2023. <https://surrogatefirst.com/pages/gestational-surrogacy-law-virginia#:~:text=Surrogacy%20contracts%20are%20permissible%20in,a%20contract%20can%20be%20approved>
15. *Government of Canada, Justice Laws Website*. Pristup 8. listopada 2023. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/a-13.4/page-1.html>

16. HCCH, *Parentage / Surrogacy Experts' Group: Final Report "The Feasibility of One or More Private International Law Instruments on Legal Parentage"*. Pristup 11. kolovoza 2023. <https://assets.hcch.net/docs/6d8eeb81-ef67-4b21-be42-f7261d0cfa52.pdf>
17. Hermerén, Göran. *Surrogatmoderskap: Varför - och varför inte?*, *Läkartidningen*. Pristup 21. srpnja 2023. https://lakartidningen.se/wp-content/uploads/OldWebArticlePdf/1/15828/LKT1103s68_69.pdf
18. Horsey, Kristy. *Surrogacy in the UK: Myth Busting and Reform, Report of the Surrogacy UK Working Group on Surrogacy Law Reform*. Pristup 18. listopada 2023. https://www.familylaw.co.uk/docs/pdf-files/Surrogacy_in_the_UK_report.pdf
19. *Intended Parents, All You Need to Know About Completing a Surrogacy in Thailand*. Pristup 11. kolovoza 2023. <https://surrogate.com/intended-parents/international-surrogacy/surrogacy-in-thailand/>
20. *Knjiga postanka, online Biblija*. Pristup 11. srpnja 2023. <https://biblija.ks.hr/>
21. *Legal Protections for Altruistic Surrogacy Expand in the U.K., Portugal and Canada*. Pristup 25. srpnja 2023. <https://english.elpais.com/international/2023-03-31/legal-protections-for-altruistic-surrogacy-expand-in-the-uk-portugal-and-canada.html>
22. Lelyuk, Anna. *Ukraine: Ukrainian Surrogacy Laws, mondaq*. Pristup 11. srpnja 2023. <https://www.mondaq.com/family-law/205832/ukrainian-surrogacy-laws>
23. Levush, Ruth. *Israel: Supreme Court Authorizes Surrogacy Arrangements for Gay Men*. Pristup 18. listopada 2023. <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2021-07-29/israel-supreme-court-authorizes-surrogacy-arrangements-for-gay-men/>
24. *Ministry of Health of Ukraine Order 9.9.2013. No. 787*. Pristup 18. listopada 2023. https://www.mother-surrogate.com/pdf/surrogate_motherhood_law.pdf
25. *Ministry of Health, Surrogacy in Israel*. Pristup 15. rujna 2023. <https://www.health.gov.il/English/Topics/fertility/Surrogacy/Pages/default.aspx>
26. Murdoch, Lindsay. *Australian Couple Leaves Down Syndrome Baby with Thai Surrogate. The Sydney Morning Herald*. Pristup 16. lipnja 2023. <https://www.smh.com.au/national/australian-couple-leaves-down-syndrome-baby-with-thai-surrogate-20140731-zz3xp.html>
27. *Parentalité alternative, CPMA-ULiège*. Pristup 22. srpnja 2023. <http://cpma-ulg.be/les-traitements/parentalite-alternative/le-principe/>
28. *Russian Lawmakers Pass Bill Banning Surrogacy for Foreigners*. Pristup 25. kolovoza 2023. <https://apnews.com/article/crime-children-vyacheslav-volodin-russia-government-f239b1014308d4a5ab40c9d3a2de21a7>
29. *Surrogacy in Ukraine*. Pristup 11. listopada 2023. https://www.familylaw.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=64&lang=en
30. *U.S. Surrogacy Law By State*. Pristup 7. studenoga 2023. <https://www.conceiveabilities.com/about/blog/u-s-surrogacy-law-by-state#:~:text=Gestational%20surrogacy%20is%20supported%20in,Beth%20Israel%20Deaconess%20Med>
31. *Vie Publique. Gestation pour autrui: quelles sont les évolutions du droit?* Pristup 11. srpnja 2023. <https://www.vie-publique.fr/eclairage/18636-gestation-pour-autrui-gpa-queelles-sont-les-evolutions-du-droit#:~:text=En%20France%2C%20la%20GPA%20a,d'autrui%20est%20nulle%22>
32. *What You Need to Know About Surrogacy in New Jersey*. Pristup 23. kolovoza 2023. <https://www.americansurrogacy.com/surrogacy/new-jersey-surrogacy-laws>
33. *What You Need to Know About Surrogacy in New Hampshire*. Pristup 7. studenoga 2023., <https://www.americansurrogacy.com/surrogacy/new-hampshire-surrogacy-laws>

Ostalo:

1. Council of Europe. *Steering Committee for Human Rights in the Fields of Biomedicine and Health (CDBIO): SURROGACY Addendum to the Replies to Questionnaire on Access to Medically Assisted Procreation (MAP), on Right to Know About Their Origin for Children Born After MAP*. Addendum, Strasbourg: Council of Europe, 2022.

Nevena Aljinović*

Summary

SURROGATE MOTHERHOOD: GLOBAL OVERVIEW OF LEGAL REGULATION

The phenomenon of surrogacy, as an alternative way of obtaining offspring, is the best example of the far-reaching nature of assisted reproduction and represents the most complex medical-social-legal form of human conception that radically and fundamentally changes the concept of family. Although it represents an ambivalent phenomenon that lacks a universal apology, surrogacy is slowly becoming more and more accepted, both theoretically and practically, in countries worldwide. However, as a reflection of the non-unified understanding of the categories of gender, sex, and reproduction, the legal regulation is uneven, oscillating from a complete prohibition of any form of surrogacy to a purely contractual approach open to all variations of its form. The above contributes to legal uncertainty regarding the recognition of legal parentage, as well as the question of the citizenship of children born in this way. This paper offers a global overview of surrogacy legal regulation and demonstrates that this phenomenon, as the most challenging byproduct of medically assisted fertilization, is not a temporary phenomenon. Therefore, regardless of the state's attitude towards surrogacy, whether it is prohibitive or permissive, it is necessary to create protective measures concerning all stakeholders of the process, primarily to ensure the protection of surrogate mothers and the fundamental rights of children born in this way.

Keywords: *surrogacy; surrogate motherhood; intended parents; commissioning couple.*

* Nevena Aljinović, Ph.D., Assistant Professor, University of Split, University Department of Forensic Sciences; nevena.aljinovic@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6557-2796>.

